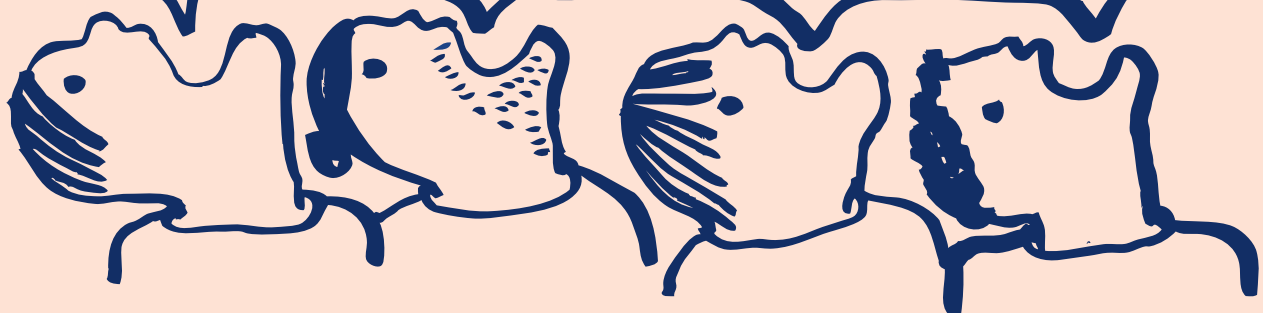

KUNSTENAARS

ENDE KLAS

INSPIRATIEGIDS

FOCUS BRUSSEL

KUNSTENAARS EN DE KLAS

DEZE PUBLICATIE IS EEN UITGAVE VAN LASSO, HET BRUSSELS NETWERK VOOR CULTUURPARTICIPATIE & KUNSTEDUCATIE. februari 2016

VOORWOORD ---- p 6**WEGWIJS IN DIT MAGAZINE ---- p 9****OVER HET WAAROM VAN ARTISTIEKE SCHOLENPROJECTEN ---- p 13**

- Inleiding ---- p 14
- *Carte blanche* bij MUS-E ---- p 15
Gesprek met Tom Goris en Patries Wichers, MUS-E

EEN ARTISTIEK PROJECT DRAAIT OM MENSEN ---- p 21

Gesprek met Gert Walravens, Sint-Niklaasinstituut in Anderlecht

KUNSTENAAR OF SCHOOL GEZOCHT ---- p 27

- De zoektocht naar dé kunstenaar ---- p 29
  - DKO tot in de klas ---- p 34
Gesprek met Dirk Derom, SDKO
  - Lokaal potentieel ontginnen en verbinden ---- p 38
Gesprek met Han De Meulemeester, BroM
- De zoektocht naar dé school ---- p 43
  - Gesprek met Marij De Nys, BRONKS: Kunst bouwt een brug tussen scholen ---- p 44

HULP BIJ DE TOTSTANDKOMING EN BEGELEIDING VAN HET PROJECT ---- p 47

- Iedereen voor, straks nog meer samen ---- p 50
Gesprek met Dirk Terryn, CANON Cultuurcel
- Positief omgaan met taaldiversiteit in het onderwijs ---- p 54
Gesprek met Anouk Vanherf, Erasmushogeschool

AAN DE SLAG ---- p 59**0. INLEIDING ---- p 61****1. ONTDEKKEN EN VERRASSEN ---- p 62**

Over het afstemmen van doelstellingen en verwachtingen

ARTISTIEK SCHOLENPROJECT IN DE KIJKER: MOVE IT ---- p 77**2. WAT DOEN WE CONCREET? ---- p 80**

Over het concept van het project

ARTISTIEK SCHOLENPROJECT IN DE KIJKER: ART @ SCHOOL ---- p 94**3. PLANNEN EN ORGANISEREN ---- p 96**

Over praktische aspecten en afspraken

ARTISTIEK SCHOLENPROJECT IN DE KIJKER: KUNSTENFESTIVALDESARTS EN VIER WINDEN BASISCHOOL ---- p 108**4. DRAAGVLAK EN ZICHTBAARHEID CREËREN ---- p 112**

Over hoe het project onder de aandacht te brengen

ARTISTIEK SCHOLENPROJECT IN DE KIJKER: BRUSSEL AAN ZEE ---- p 120**EEN LAATSTE REEKS TIPS OVER BETAALBAARHEID ---- p 122****COLOFON ---- p 125**

BESTE LEZER,

De heel concrete aanleiding voor deze *hands-on* gids over artistieke scholenprojecten is het internationale project *Move It* van Lasso met de Oostenrijkse kunstenaar Airan Berg als artistiek coördinator. Tijdens het schooljaar 2013-2014 gingen in zes diverse Brusselse scholen kunstenaarsteams aan de slag. Het project leverde een schat aan informatie op. Niet alleen *Move It* stond model voor deze inspiratiegids. In de Brusselse vijfhoek en daarbuiten vinden quasi dagelijks interventies door kunstenaars in scholen plaats. Een aantal van die praktijken werden uitvoerig gedocumenteerd door Lasso en geïntegreerd in dit magazine. De bundeling van al die praktijken levert een gevarieerd spectrum aan visies en inzichten op. Aan jou om eruit te halen wat op jou van toepassing is.

Deze gids gaat over artistieke scholenprojecten of kunstenaarsprojecten op school. Gedurende lange of minder lange tijd leggen een kunstenaar of kunsteducatieve organisatie en een school of meerdere scholen samen een traject af. Niet zelden gaat het om een parcours met veel omwegen en zijsprongen; om een traject waar alle partijen elkaar beter en anders leren kennen, dat grenzen verlegt, concreet en in het hoofd van de deelnemers. Over het waarom van kunstenaarsprojecten op school wordt door heel veel mensen in dit magazine een boompje opgezet. Laten we hier even meegeven dat de trajecten belangrijk zijn omdat het op zich belangrijk is dat leerlingen in contact komen met kunst en cultuur, maar ook dat dergelijke projecten een prima methodiek vormen om dingen in beweging te krijgen. Het mag dan ook niet verbazen dat veel *hot issues* die de dagdagelijkse realiteit uitmaken in het onderwijs via artistieke scholenprojecten naar boven drijven: de grote

etnisch-culturele diversiteit in het (Nederlandstalige) Brusselse onderwijs en de verbindende rol daarbij van kunst en cultuur, ouder- en buurtbetrokkenheid, taalsensibilisering, ...

We stellen vast dat veel Brusselse spelers met een kunsteducatief aanbod en veel autonome kunstenaars zich richten tot het lager onderwijs. Daar zijn een aantal mogelijke verklaringen voor. Samenwerking met secundaire scholen vraagt nog net iets meer maatwerk en overleg. De hand van de puber is net iets minder snel gevuld dan die van een zes- tot twaalfjarige. En ook het leerplan, de eindtermen en ontwikkelingsdoelen leggen hun directieven op. Dat neemt niet weg dat er misschien toch wel nog een aantal kansen onbenut zijn om op maat van het publiek van de secundaire scholen artistieke projecten op te zetten. Misschien kan dit magazine de stimulans zijn, wie weet!

Tot slot geven we nog even mee dat alle thema's, groot en klein, op een heel toegankelijke manier worden aangesneden. Geen grote verhalen en diepgravende sociologische studies, maar veel gezond verstand en praktijkervaring, jou als lezer gepresenteerd door tientallen kunstenaars, professionals uit de kunstensector, leerkrachten, directieleden en leerlingen natuurlijk. We nodigen jullie uit om naast dit magazine ook te gaan graasduinen op www.lasso.be. Op deze site vind je een gedetailleerde contactdatabank en heel wat achtergrondinfo over cultuurparticipatie en kunsteducatie in Brussel. En ook meer uitgebreide informatie over scholen, kunstenaars en artistieke spelers die op een inspirerende manier samenwerken. We hopen dat dit magazine, aangevuld met onze website, je aanzet tot een concreet project, dat je aan het plannen bent, terwijl je aan het lezen bent, dat iedereen die zin heeft om een artistiek scholenproject op te zetten erdoor geprikkeld wordt. En laat ons zeker weten welke fijne samenwerkingen daaruit voortvloeien!

Anja Van Roy
Coördinator Lasso
Februari 2016

WEGWIJS
INDIT
MAGAZINE

Wat mag je van dit magazine verwachten? Als je het ter hand neemt, betekent het wellicht dat je op de één of andere manier interesse hebt om een artistiek scholenproject op te zetten. Misschien is dat voor het eerst of misschien zoek je inspiratie voor je volgende traject. Hoewel het wellicht evident is voor veel lezers van het magazine, leek het ons goed om de medestanders en uitvoerders van kunstenaarsprojecten in de klas nog eens **het waarom van dergelijke projecten te laten toelichten**. De effecten van dergelijke projecten manifesteren zich op veel fronten en ook al vrij snel. De insteek om die projecten op te zetten verschilt ook van kunstenaar tot kunstenaar en van school tot school. Kunst en cultuur inzetten op school omdat dat waardevol is op zichzelf, maar evengoed omdat het een prima manier is om ook rond andere doelstellingen te werken. Het waarom van die projecten komt in dit magazine non-stop aan bod. Bij wijze van voorbeeld kozen we een kunstplatform en een school uit om hun motivatie en visie even toe te lichten. Beide partners heb-

ben, zoals je zult kunnen vaststellen, ervaring te over, die ze graag met jou willen delen.

Vervolgens leek het ons een pertinente opdracht om op te lijsten **hoe je een geschikte samenwerkingspartner kunt vinden**. Veel projecten ontstaan doordat mensen elkaar al kennen en weten wat ze aan elkaar hebben. In dit magazine reiken wij jou als lezer ook andere mogelijkheden aan. Welke ervaring en expertise kunnen kunstenaar, kunstenaars of (kunst)educatieve organisaties voorleggen als het gaat over samenwerken met scholen? En welke visie rond kunst en cultuur wordt binnen een schoolse omgeving ontwikkeld? Deze vragen worden beantwoord en aanschouwelijk gemaakt aan de hand van een aantal concrete interviews.

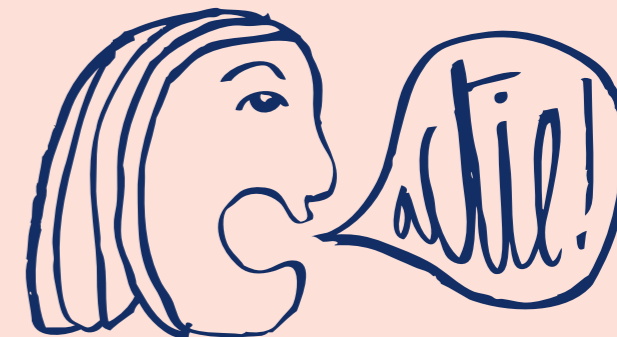
Aansluitend op dat hoofdstuk worden ook een aantal **ondersteunende spelers** opgelijst die je kunnen helpen om een artistiek scholenproject te realiseren en bij wie je te rade kan gaan als het project even strop zit.

In het deel *Aan de slag* krijg je **heel concrete tips & tricks**, afvinklijstjes, ... voor wie een project wil gaan realiseren. Doelstellingen bepalen, afstemming zoeken, praktische *do's & don'ts*, ... je vindt het er allemaal. Alle tips worden gegeven door Brusselse professionals en zijn gebaseerd op concrete praktijkervaringen. In dit deel worden ook een viertal Brusselse praktijken beschreven die Lasso van nabij heeft mogen volgen en waar veel van die concrete tips uit voortvloeien.

Tot slot wil dit magazine ook nog iets vertellen over **waar je de centen voor een kunstenaarsproject in de klas kan vinden**. Daartoe hebben we een aantal belangrijke kanalen opgesomd. Dit magazine is een momentopname met aandacht voor een aantal sleutelfiguren, inspirerende organisaties en praktijken, meningen en adviezen die we de afgelopen jaren gedetecteerd en gedocumenteerd hebben. Er is echter nog zoveel meer dat we kunnen belichten... Een deel daarvan vind je nu al terug op www.lasso.be. Daarnaast nodigen we jou als lezer ook graag

uit om ons verder interessante visies en praktijken aan te reiken zodat we ook deze kunnen delen met een breed veld van cultuur- en onderwijsprofessionals in Brussel en Vlaanderen.

We wensen je veel leesplezier, maar vooral concrete actie!

OVER HET
WAAROM VAN
ARTISTIEKE
SCHOOL-
PROJECTEN

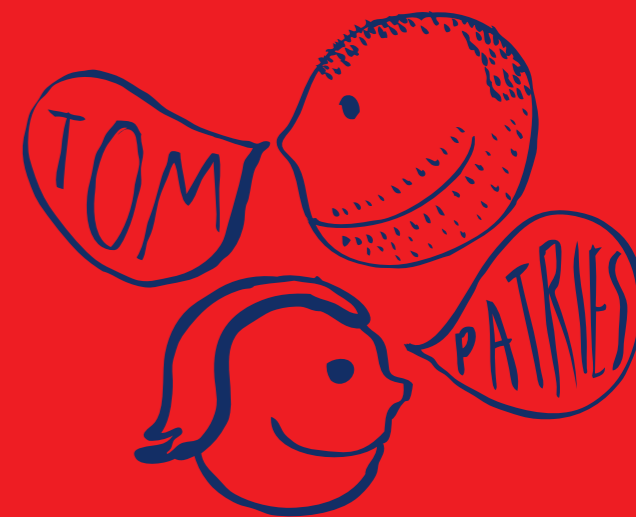
DRIE ERVAREN ROTTEN AAN HET WOORD

Kunstenaars met, in en voor de klas. Het is geen geïsoleerd gegeven meer. In tal van Brusselse scholen, meestal basisscholen, laten leerkrachten en leerlingen zich inspireren door kunstenaars. Kunstenaars zetten er heel even of regelmatig de klas of school op zijn kop. Ze doen de betrokken leerlingen, leerkrachten, directies, graadcoördinatoren, ... even twijfelen over het waarom van hun dagdagelijkse manoeuvres. Kunstenaarstrajecten zetten de tijd even stil, doen de klasverhoudingen kantelen en plaatsen vraagtekens bij ons eeuwig functioneel denken.

Er zijn heel veel redenen waarom je met een school rond kunst en cultuur kan werken. Lasso polste drie mensen naar hun visie en liet daarbij ruimte voor elke kant van het verhaal. Het woord is aan ervaren rotten: Gert Walravens, directeur van het Sint-Niklaas-instituut, en Tom Goris en Patries Wichers, respectievelijk zakelijk en artistiek coördinator van MUS-E.

CARTE BLANCHE BIJ MUS-E

Voor heel wat scholen is MUS-E geen onbekende. Deze artistieke organisatie is een vaste partner bij tal van kunstprojecten met scholen en jeugdwerkingen in Brussel. MUS-E presenteert zich als een platform voor professionele kunstenaars. Alle kunstdisciplines komen er aan bod: beeldende kunst, dans, theater, ... Centraal in de projecten van MUS-E staat het ervaringsgericht creatieproces. Een gesprek met Tom Goris, zakelijk leider en Patries Wichers, MUS-E-kunstenaar van bij het prille begin en artistiek coördinator.

Hoe is MUS-E ontstaan?

Tom • “MUS-E werd als kunst-op-schoolprogramma opgericht in 1993 door de internationaal gevierde musicus Yehudi Menuhin, waarna het verspreid werd in Europa. Het is een **artistiek programma waarbij kunstenaars een jaar lang samenwerken met een klas**. Gedurende die tijd wordt creatief gewerkt; zowat alle kunstdisciplines zijn mogelijk. In 2000 zag MUS-E België het licht met als opdracht het MUS-E-programma in België te gaan initiëren. In het begin werd sterk projectmatig gewerkt. MUS-E groeide langzaam maar gestaag en kreeg gaandeweg meer voet aan de grond in de onderwijssector. Met het Kunstendecreet in 2006 kwam de structurele erkenning. Die erkenning gaf MUS-E de kans om geografisch breder te gaan werken, maar ook om de basis te leggen voor een nieuw soort projecten. Bij deze projecten werd op een flexibele manier omgesprongen met de internationale guidelines die er in 2000 kwamen na een reeks pilootprojecten. MUS-E wilde immers niet alleen aan de slag gaan in de onderwijssector, maar ook in de vrijetijds- en welzijnssector.”

Wat maakt MUS-E MUS-E?

Tom • “De kunstenaars krijgen bij ons *carte blanche*.

Ze voeren hun eigen artistieke onderzoek gedurende een bepaalde tijd. In het begin was dat één schooljaar, nu werken we meer en meer met het concept van kortere trajecten van tien weken. Elke kunstenaar ontwikkelt een eigen methodiek, een methodiek die bij hem of haar past en in de lijn van zijn of haar persoonlijkheid ligt. Improvisatie en experiment zijn twee heel belangrijke sleutelwoorden.”

Patries • “MUS-E presenteert zich als een platform voor professionele kunstenaars. **Vertrekkende van de leefwereld van de deelnemers brengen de kunstenaars een ervaringsgericht creatieproces op gang**. Het cocreatieaspect is van groot belang. Onze kunstenaars moeten de mentale ruimte hebben om de input van anderen toe te laten. Als MUS-E-kunstenaars denken wij daar veel over na. De ene kunstenaar kan en wil dat, de andere kunstenaar niet. Maar daartussen zijn vaak veel gradaties mogelijk. Je kan een sterk concept ontwikkelen, maar je kop nog niet breken over concrete resultaten waardoor je de inbreng van anderen perfect kan toelaten.”

Tom • “**Naast het proces is voor ons het resultaat ook erg belangrijk**. Anders is het traject wel erg vrijblijvend.”

**MUS-E
PRESEN-
TEERT ZICH
ALS EEN
PLATFORM
VOOR
PROFES-
SIONELE
KUNSTE-
NAARS.**

Patries Wichers

Hoe bewaart jullie organisatie haar eigenheid ondanks een dergelijk volume van projecten, verspreid over heel België?

Patries • “Wij organiseren MUS-E-dagen, soms is dat ook een weekend, bij de start van het schooljaar. Op zo’n moment **buigen we ons over vragen als “wat is cocreatie?”** of “wat zijn de parameters om goede kunst te kunnen maken of goede collectieve kunst?”. Dat samen nadenken helpt om tot een gemeenschappelijke *frame of mind* te komen. Daarnaast gaan de coördinatoren ook ter plekke, daar waar het project plaatsvindt. Zo kunnen ze de mensen leren kennen en worden ze zich bewust van de eigenheid van het project in die specifieke context. Als kunstenaars starten bij MUS-E, observeren ze eerst ervaren kunstenaars tijdens een traject. Het blijft niet bij observeren: er wordt eigenlijk

al initiatief verwacht van hen. Deze werkwijze blijkt heel effectief te zijn. Later krijgen we vaak te horen dat net dat meelopen tijdens een project zeer leerrijk was.”

Tom • “Het is ook zo dat we als team geleidelijk aan zijn gegroeid. De *anciens*, de mensen met jarenlange ervaring, ondersteunen de nieuwe kunstenaars. Het netwerk is organisch gegroeid, het is niet zo dat je elk jaar start met 50 nieuwe kunstenaars.”

Wat zijn volgens jullie de voordelen van het werken met een kunst(educatieve) organisatie of rechtstreeks werken met de kunstenaar?

Tom • “Eerst en vooral vind ik het persoonlijk niet interessant dat scholen met autonome kunstenaars gaan werken los van een organisatie. De kans is groot dat ze achtergrondkennis missen. Som-

mige organisaties zijn trouwens ook zo gestart. Een andere vraag is hoe een dergelijke samenwerking kan worden gefinancierd. Een school heeft nooit echt middelen over en **professionele kunstenaars willen op een correcte manier vergoed worden**,... Gesteld dat het dan toch lukt, dan gaat het om een drietal sessies en nooit echt om een lang traject, laat staan dat er een gedegen visie inzake kunst op school wordt ontwikkeld.”

Met welke kunstenaars willen jullie werken?

Tom • “Er is bij MUS-E geen selectieprocedure, hoewel dat wel het geval is bij vele andere kunsteducatieve organisaties. MUS-E is ook geen kunsteducatieve organisatie. Het is een kunstorganisatie die aan kunsteducatie doet.”

Patries • “We vragen ook geen diploma, maar de meeste kunstenaars bij ons hebben wel een masterdiploma. Belangrijker is dat de kunstenaar kan omgaan met diverse groepen. Hij of zij hoeft niet onmiddellijk veel kennis over die groepen te hebben, maar er moet wel een gezonde nieuwsgierigheid zijn naar de mensen waarmee ze werken. Zo kan hun achtergrond eventueel verweven worden in het project. Daarnaast is het belangrijk dat de kunstenaar beschikt over een groot improvisatievermogen. Dat is nodig, want een project

kan alle kanten op gaan. Tot slot moet je als kunstenaar ook oog hebben voor detail. Als je werkt met groepen is het makkelijk om je te laten meeslepen door diegenen die al creatief van zichzelf zijn (en daardoor het luidste roepen). Maar ook timide kinderen hebben iets te vertellen natuurlijk. Alleen zijn de signalen die zij uitzenden een stuk kleiner en die moet je kunnen zien.”

Wat zijn de voorwaarden om een school mee te hebben voor een langlopend traject?

Patries • “Het begint altijd met de directie. Als de directie niet achter het project staat, wordt het moeilijk. Het is de directie die de leerkrachten ervoor warm moet maken. Er zijn natuurlijk de overtuigde leerkrachten, zij die les volgen aan de academie, musiceeren of bezig zijn met amateurthea-

ter, maar er zijn ook anderen. Ook zij moeten worden geïnspireerd. Of ook niet... MUS-E is niet altijd met een volledige school bezig. Dat is zelfs eerder een uitzondering.”

Hoe creëer je meer gedragenheid op school voor artistieke projecten?

Tom • “Om te beginnen sluit MUS-E een overeenkomst af met de school. In die overeenkomst staan ook heel concrete dingen, zoals de afspraak dat MUS-E niet mag worden gebruikt om kinderen te straffen. Er worden voorwaarden (tijdspanne, klassen,...) gesteld. Daarnaast is het zo dat als we te maken hebben met een nieuwe school, we een pedagogische studiedag met het hele team organiseren, ook al zijn er in het traject dat volgt maar een paar klassen betrokken. Het werkt wel om de leerkrachten zelf te laten

ervaren wat we gaan doen met de kinderen.”

Is het verschillend werken met een Nederlandstalige dan wel Franstalige school?

Tom • “Het enige wat me te binnen schiet, is dat je wel met een speciale situatie zit wat betreft de leerkrachten aan de Nederlandstalige basisscholen in Brussel. Ik zeg basisscholen, omdat MUS-E nu eenmaal vaak voor basisscholen werkt. Die leerkrachten komen van overal. Het is soms moeilijk om hen te betrekken bij projecten die langer lopen dan de schooluren. Ze moeten de trein op, hebben minder tijd. Dat is anders met meer lokale teams. Los van de tweedeling Nederlands- en Franstalig zijn er natuurlijk grote verschillen qua schoolcultuur. Er zijn de scholen die meer belang hechten aan wiskunde, ontwikke-

ling van de ratio, enzovoort. En er zijn er die muzische vorming hoog in het vaandel dragen.”

Hoe gaan jullie om met de grote culturele diversiteit in jullie groepen?

Patries • “Het samenbrengen van kinderen en jongeren met een migratieachtergrond is het uitgangspunt geweest om het MUS-E-programma te initiëren in België en de andere landen. MUS-E-oprichter Yehudi Menuhin wilde minderheden met onontgonnen artistiek talent net een stem geven. Zijn visie was dat Europa alsmaar meer divers ging worden en dat er een manier moest worden gevonden om een soort eenheid te creëren. Er wordt binnen het proces van actieve kunstbeleving en creatie van de MUS-E-trajecten ook gewerkt met de verschillende achtergronden van de kinderen om dan te komen tot een gedeelde cultuur.”

WAAROM ARTISTIEKE TRAJECTEN OPZETTEN?

Patries

Zowel voor de leerkracht als voor de kunstenaar is het fijn om eens in tandem te werken. Beiden kunnen ook proeven van elkaars specialiteit en erdoor worden geïnspireerd.

Tom

Voor leerkrachten is het fijn om kinderen op een andere manier te ontdekken. En vice versa. Ook leerlingen gaan hun leerkracht in een ander licht zien.

EEN ARTISTIEK PROJECT DRAAIT OM MENSEN

Directeur Gert Walravens startte zijn carrière aan het Anderlechtse Sint-Niklaasinstituut als leraar Latijn. Toen al was er een traditie om schooltoneel te maken. Vrij kort daarna volgde een samenwerking met het nog heel prille Brusselse productiehuis voor kinderen- en jongerentheater BRONKS. De samenwerking was zeer welkom omdat het opstarten en opvolgen van een theatertraject een veeleisende opdracht is. Toen zijn collega en drijvende kracht achter de theaterproducties op school van baan veranderde, nam hij de fakkel over. Daarnaast pikte hij ook de andere initiatieven verder op, zoals vijf tot zes keer per jaar naar het theater gaan in een Brussels huis. Een gesprek met iemand die jongeren samenbrengt en hen ondertussen (de) kunst laat ontdekken.

KUNSTENAARS MOETEN HET VUUR KUNNEN OVERDRAGEN EN IETS TE VERTELLEN HEBBEN IN DE OGEN VAN DE LEERLINGEN

Hoe groot is de interesse binnen het Sint-Niklaasinstituut om kunst en cultuur te stimuleren?

Gert • “Als het gaat over de theaterproducties, dan tel ik drie tot vier leerkrachten. Drie tot vier leerkrachten op een tachtigkop-pig personeelsbestand, dat is niet veel. Meestal hebben ze ook nog eens het typische profiel. Leerkrachten Nederlands, Engels, klassieke talen,... Dat kleine team groeit dan wel aan op het moment waarop de praktische uitvoering van het project start. Dan kunnen we makkelijk rekenen op een twintig tot vijfentwintig leerkrachten. De trekkers van het project zijn natuurlijk **kunstminnend, maar moeten bovenal ook charismatisch** zijn en een impact hebben op leer-

lingen. Ze moeten het vuur kunnen overdragen en iets te vertellen hebben in de ogen van de leerlingen. De deelnemende leerlingen die ik ken, doen dat trouwens niet omdat ze bovenmatig geïnteresseerd zouden zijn in kunst, maar omdat ze dat plezant vinden, omdat hun vrienden meedoen, omdat het een toffe klik wordt, omdat de begeleiding door de kunstenaar inspirerend is.”

Waarom vind jij het persoonlijk belangrijk dat kunst en cultuur op school aan bod komen? En zit er een evolutie in je denken?

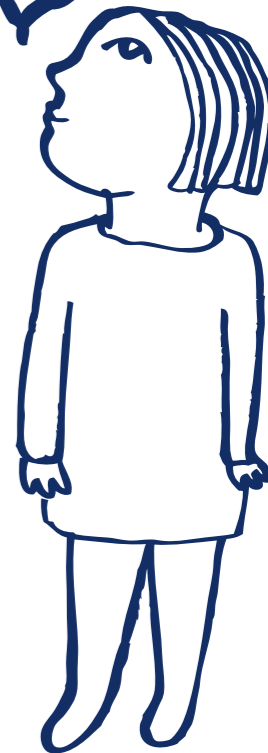
Gert • “Eerlijk gezegd vond ik het vroeger belangrijker dan nu dat de leerlingen kennismaken met toonaangevende kunst, theater,...

Ik vond het belangrijk om ze op sleeptouw te nemen naar enkele grote huizen in Brussel en hen de nieuwe en gevestigde waarden te leren kennen. De selectie van de stukken gebeurde ook door de leerkrachten, veeleer dan in samenspraak met de leerlingen. Onze slagzin was Horatius' *dulce et utile* (red: vermakelijk maar ook leerzaam). Direct onder die slagzin stond dat het vooral een goede gelegenheid was om eens zonder de ouders op stap te gaan. We zochten stukken waarvan we wisten dat de leerlingen die nooit zelf zouden kiezen, maar waarvan we hoopten dat ze toch gingen aanslaan. toneelspelersgezelschap STAN, Anne Theresa De Keersmaecker,... ze stonden alle-

maal op het programma. Lang in het Kaaitheter, later ook BRONKS en de KVS,... Gaandeweg werd het moeilijker om die visie aan te houden. De school werd een onderwijsinstelling met een uiterst divers publiek. Een compromis vinden werd moeilijker; de **toegankelijkheid van de stukken en het sociale aspect van de kunstbeleving woog steeds meer door**. Ik vind het belangrijker, en we hebben in die richting ook keuzes gemaakt, om de **wereld te verruimen van een groter leerlingenpubliek**, veeleer dan de betere leerlingen nog net iets verder te brengen en de kloof met de andere leerlingen zodoende nog te vergroten.”

Vroeger was jij diegene die ervoor zorgde dat kunst en cultuur aan bod kwamen op school. Is je rol enigszins veranderd nu je directeur geworden bent?

Gert • “Zeker. Ik trek de producties of andere initiatieven niet meer. Evenmin duid ik leerkrachten aan. Toch wacht ik niet tot er een leerkracht opstaat die zegt hoe het nu verder moet, want dan gebeurt er niets. Als ik vermoed dat een leerkracht interesse heeft, spreek ik die aan. Mijn verdere rol is dan ondersteuning bieden, mocht de al dan niet beginnende leerkracht in kwestie daar nood aan hebben. **Daarnaast is het zo dat als er geïnteresseerde leerkrachten zijn, het belangrijk is het cultuurpakket zo snel mogelijk door te geven aan hen**. Hoe langer het bij mij zit, des te groter de kans op mislukken.”

Hoe zetten jullie een artistiek project op de rails?

Gert • “Dat verloopt voor een stuk organisch. Bij ons op school hebben wij de keuze gemaakt om de temperatuur in de klassen te meten en bij interesse toe te werken naar een artistiek project. Andere scholen maken de keuze om bijvoorbeeld om de drie jaar een artistiek project op poten te zetten. Bij ons is dat niet zo. We zijn daar meer afwachtend in, **laten het meer afhangen van wat er leeft bij de leerlingen**. Dat wil niet zeggen dat je niet moet plannen. Het jaar waarin het artistiek project gebeurt, moet zorgvuldig worden voorbereid.”

In welke mate slaan jullie de brug naar anderen (ouders, buurt, andere culturele actoren,...) tijdens jullie projecten?

Gert • “De plaats waar de school is gevestigd, is niemandslaan. De school bevindt zich aan de Bergensesteenweg in Anderlecht, tegenover Ikea. De buurt betrekken in wat we doen, gaat dus niet echt. Ook de leerlingen zijn afkomstig van heel diverse plaatsen, weliswaar binnen een vrij kleine straal. Dat varieert van Ruisbroek en Sint-Pieters-Leeuw, de wijken dicht bij Anderlecht of Molenbeek tot meer landelijk zoals Vlezenbeek. Zeggen dat iets onze wijk is, gaat dus niet echt. Bepaalde woonplaatsen zullen misschien zelfs

nooit worden bezocht door de andere kinderen. Mijn eigen kinderen lopen school in het centrum waar natuurlijk wel sprake is van een heel duidelijke buurt. Ze kunnen overal te voet naar toe, er zijn veel restaurantjes,... **Als wij iets willen doen rond onze buurt, moet het eigenlijk over heel Brussel gaan**. Brussel is trouwens voor heel veel leerlingen ook iets vreemds, zelfs als ze in Brussel wonen. Ze kennen misschien wel hun eigen wijk, en de weg van huis naar school, maar niet de wijken of gemeenten die er tussen zitten. De ouderbetrokkenheid is bovendien vrij minimaal. Ouders komen natuurlijk wel kijken naar de producties, of worden al eens ingeschakeld voor praktische taken zoals vervoer,... Hoe dan ook, het is alleszins wel makkelijker om ouders mee te krijgen in een basisschool. In een secundaire school is dat moeilijker. De investering om ouders betrokken te krijgen is veel, veel groter.”

Wat is belangrijk om een project te doen slagen?

Gert • “Het werd al eerder aangeraakt: **veeleer dan een sterke inhoud, gaat het in een artistiek traject om menselijke relaties**. De begeleiding moet er staan, moet de leerlingen aanvoelen, moet weten te fascineren. Iemand die te veel mails stuurt, terwijl alles al mondeling werd gecommuniceerd, of omdat er net

een gebrek is aan rechtstreeks contact, zal er wellicht niet in slagen om een lang traject tot een goed einde te brengen. Al te vaak wordt zo iets een afvallingskoers en haakt de één na de ander af. De begeleiding, de kunstenaar of de leerkracht, moet het vuur brandende houden. Een leerkracht met kopzorgen en die dus afgeleid is, zal het moeilijk hebben om de leerlingen blijvend te engageren voor zijn of haar project. Een kunstenaar moet de leerlingen ook goed aanvoelen. Te goed weten wat je wil als kunstenaar en geen of weinig rekening houden met wat de leerlingen willen, of – net omgekeerd – te weinig richting geven, werkt demotiverend of desoriënterend. **Het is belangrijk een mix te vinden tussen dingen laten gebeuren en leiden**. Daarnaast is het belangrijk om – zeker in het begin – dicht te blijven bij wat ze kennen. Afspreken op een plek die ze niet kennen is bij de aanvang van een project heel erg moeilijk. Een vertrouwde omgeving is zeker bij de start van een project belangrijk. Dat wil daarom niet zeggen dat het project per se op school moet plaatsvinden. Het gaat er om de juiste balans te vinden tussen veiligheid en uitdaging. Dat geldt trouwens voor alle aspecten van het project. **Een derde punt is dat je de leerkracht en school naar waarde moet schatten als kunstenaar**. Behandelen je partners als evenwaardig. Formuleer ambitie-

euze vragen. Afzwakken is dan nog altijd mogelijk: niet in die les, niet zo lang,... Een vraag stellen waar enkel nog ja of nee op kan volgen, werkt afremmend. Zorg ervoor dat de leerkrachten en de school zich belangrijk voelen en het ook zijn.”

KUNSTENAAR
OF SCHOOL
GEZONDHT

DE ZOEKTOCHT NAAR DE KUNSTENAAR

Er wordt verder nog op gezinspeeld in dit magazine. Een project heeft maar kans op slagen wanneer het wordt geïnspireerd door een charismatisch kunstenaar. Iemand die de groep weet samen te houden, die kan boeien met zijn of haar artistieke visie en tegelijk oog heeft voor de leefwereld van de jongeren of kinderen waarmee hij of zij werkt. Maar ook iemand die kennis en enigszins affiniteit heeft met het leerplichtonderwijs en de schoolcontext waarin hij of zij aan de slag gaat. Iemand die uit is op samenwerken, overleggen, artistiek vuurwerk.

De zoektocht naar de juiste kunstenaar voor jou of jouw school is niet eenvoudig. Er bestaat geen databank om in te grasduinen, laat staan dat je zou kunnen achterhalen of de kwaliteiten van de kunstenaars die zijn waar jouw school naar op zoek is. Precies om die reden ontstaat een samenwerking vaak *ad hoc* en *via via*. Meteen een veilige piste, maar wel een voor de hand liggende. In een poging toch een zekere leidraad te bieden om een meer avontuurlijke keuze mogelijk te maken, sommen we hieronder alvast een **aantal samenwerkingspartners of kanalen op waarlangs je je vacatureoproep voor een kunstenaar kan bekend maken.**

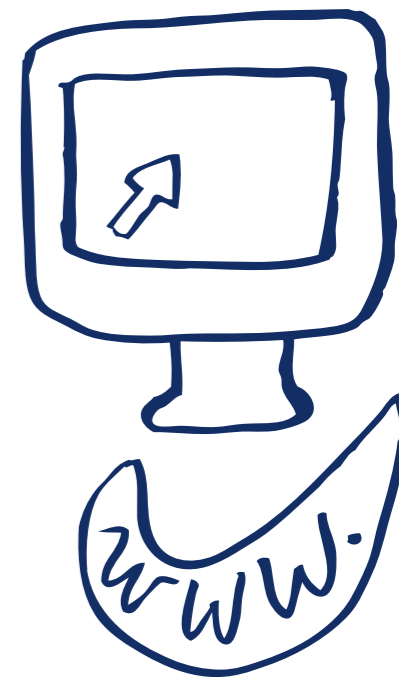
- **Brusselse kunsteducatieve organisaties of artistieke spelers met een kunsteducatief aanbod**
Brussel wemelt van de kunsteducatieve initiatieven. Het aanbod is divers en afkomstig van kunsteducatieve organisaties, muziekensembles, podiumhuizen, theatergezelschappen, actoren van het lokaal cultuurbeleid, musea, ... Een flink aantal onder hen richt zich tot scholen. Bij heel wat organisaties en huizen is maatwerk mogelijk. Eén van die spelers contacteren is een garantie op een samenwerking die de nodige pedagogische vaardigheden en vertrouwdheid met de onderwijssector inbrengt. Lasso biedt een overzicht van deze organisaties en diensten in de publicatie BRUSK en via de databank op **www.lasso.be**. Meer info bij de huizen zelf!
- **SDKO**
SDKO staat voor Samenwerkingsplatform Deeltijds Kunstonderwijs. Het geografisch werkingsterrein van deze vzw is het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het SDKO verzorgt kunstinitiatie tijdens de uren en binnen de muren van het leerplichtonderwijs. Het gros van de cultuuraanbieders bedient vooral de basisscholen, in het geval van SDKO is dat uitsluitend het geval. Hoe de kunstinitiatie precies in zijn werk gaat en wat daarbij de doelstellingen zijn, achterhaal je in *een gesprek met coördinator Dirk Derom* (zie pagina 34).
- **Individuele kunstenaars**
Het is altijd mogelijk om als school op zoek te gaan naar een freelance kunstenaar. Samenwerken met een individuele kun-

stenaar, zonder dat die verbonden is aan een kunst(educatieve) organisatie, SDKO, ... is niet zo eenvoudig. Het vraagt een groot engagement en veel veerkracht om een artistiek traject tot een goed einde te brengen. Een kunstenaar verbonden met een kunst(educatieve) organisatie heeft met zijn directe collega's een klankbord of kan al eens een beroep doen op zijn of haar organisatie om een praktische of andere vraag opgelost te zien. Toch is samenwerken met een autonome kunstenaar niet onmogelijk. Je vindt ze via onderstaande kanalen.

- **Cultuurkuur**
www.cultuurkuur.be is de online ontmoetingsplek voor scholen en culturele organisaties in Vlaanderen en Brussel. Als leerkracht kun je grasduinen in het cultu-

rele aanbod, een cultuurpartner strikken voor een samenwerking op school en subsidies aanvragen via dynamo3. Als organisatie kan je via deze webstek je aanbod voor scholen in de kijker zetten. Leerkrachten kunnen er je cultuureducatieve werking recenseren. Als je veel tevreden volgers hebt, scoor je in deze community alvast veel lovende woorden. **www.cultuurkuur.be** is een samenwerking van CultuurNet Vlaanderen en CANON Cultuurcel en wordt ondersteund door de Vlaamse Overheid.

- **Brede School-coördinatoren**
Een Brede School wil maximale ontwikkelingskansen bieden aan alle kinderen en jongeren door het creëren van een brede leer- en leefomgeving. Hiervoor zet een Brede School een netwerk op poten tussen de school en

plaatselijke organisaties. In Brussel zijn 21 Brede School-coördinatoren actief. De concrete invulling van de functie van een Brede School-coördinator varieert van gemeente tot gemeente, maar hij of zij kan een prima aanspreekpunt zijn als je als school een artistiek scholenproject overweegt. De kans is groot dat de coördinator een aantal kunstenaars kent, en misschien ook al kan inschatten welke match er vuurwerk kan opleveren. Om meer te weten te komen over Brede School, lees het *interview met Brede school-coördinator in Molenbeek Han De Meulemeester*. (zie pagina 38)

• Gemeenschapscentra

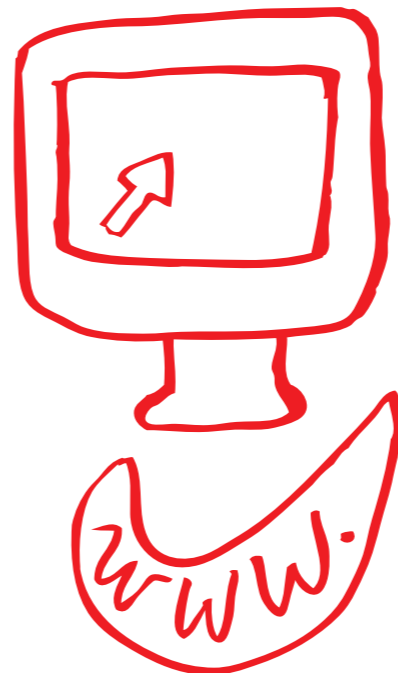
Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt maar liefst 22 gemeenschapscentra. Sommige hebben een kleinschalige werking en zijn gehuisvest in een herenhuis,

anderen pakken uit met een uitgebreid aanbod en huizen in een imposant gebouw. Het zijn allemaal stuk voor stuk broeihaarden waar creatief talent publiek ontmoet, waar getoond en gerepeteerd wordt, waar de link met de buurt wordt gelegd, waar noden en verwachtingen rond kunst en cultuur in de mate van het mogelijke op elkaar worden afgestemd. Elk gemeenschapscentrum legt, mede bepaald door zijn geografische ligging, andere accenten. Wat een gemeenschapscentrum kan betekenen als je als school of kunstenaar een artistiek scholenproject organiseert, wordt best duidelijk in een individueel gesprek met de centrumverantwoordelijke, cultuurfunctionaris of educatieve medewerker die de contacten met de scholen verzorgt of de scholenprogram-

matie uitwerkt. Op www.cultuurcentrumbrussel.be vind je hun contactgegevens terug.

• Kunstenwerkplaatsen

De kunstenwerkplaatsen bieden, als experimentele laboratoria en kunstenaarscollectieven, ruimte voor artistiek onderzoek, experiment en creatie. De ruimte omvat niet enkel de werkplek, maar kan ook een inhoudelijke/artistieke input, productionele ondersteuning en zakelijk advies,... inhouden, op maat van de kunstenaar. Het zijn humusplekken waar een kunstenaar zijn of haar artistieke denkwijze kan ontwikkelen en risico's kan nemen. De kunstenwerkplaatsen zijn zeker een valabele piste om een goed kunstenaar te vinden. Meer info op www.kunstenwerkplaats.be.

Voorts kan je ook nog grasduinen in de databanken van volgende websites of een berichtje plaatsen op hun vacaturepagina:

- www.brusselskunstenoverleg.be
- www.cultuurnet.be
- www.kunsten.be
- www.podiumkunsten.be
- www.cultuurjobs.be

Vandaag de dag verwachten we ook veel meer van kunstenaars. Vaak wordt de keuze voor een artiest mee bepaald door zijn of haar bereidwilligheid om in dialoog te gaan met het publiek. En daar zijn de professionele kunstopleidingen toch nog niet helemaal op afgestemd mijns inziens. Het is wellicht ook niet elke kunstenaar gegeven.

Medewerker, BOZAR

We vinden het belangrijk om te werken met muzikanten en animatoren die een link hebben met Brussel. Dat hoeven niet per se mensen te zijn die wonen in Brussel... Ik denk bijvoorbeeld aan Amine Kanzi, een muzikant met Marokkaanse roots die al een tijdje in Brussel woont maar ook al elders in Europa heeft gewoond. Hij heeft samen met ons een aantal projecten ontwikkeld rond Gnawa-muziek. Zo heeft hij eens een project ontwikkeld met concerten op school, dus klasconcerten in de klassen, om dan vervolgens samen met een aantal scholen en klassen naar een gemeenschapscentrum te trekken om samen een concert bij te wonen. Amine Kanzi was op dat moment de grootste link naar die concertervaring. Amine Kanzi is iemand die zijn migratieverhaal ook meebrengt naar de klas. En vaak merk je dan dat de kinderen, want wij werken heel veel in concentratiescholen, zich al snel identificeren met hem. Het is niet zo dat hij dat verhaal dan verbaal brengt, maar dan wel via zijn muziek of de omkadering errond.

Medewerker, Jeugd en Muziek Brussel

DKO TOT IN DE KLAS!

Het SDKO (Samenwerkingsplatform Deeltijds Kunstonderwijs) verzorgt kunstinitiatie tijdens de uren en binnen de muren van het leerplichtonderwijs. Hoe de kunstinitiatie precies in zijn werk gaat en wat daarbij de doelstellingen zijn, achterhaal je in een gesprek met coördinator Dirk Derom.

Hoe functioneert het Samenwerkingsplatform Deeltijds Kunstonderwijs (SDKO)?

Dirk • “Tijdens het eerste projectjaar trokken we naar de scholen. ‘We’ slaat op *masters* met een pedagogische certificering die vanuit het DKO werden geëngageerd om kunstinitiatie te geven aan basisscholen verspreid over gans Brussel, en dat tijdens de uren van het leerplichtonderwijs. Soms ging dat heel goed, soms moeilijk. Het feit dat toestappen op de school en daar ter plaatse gaan werken soms moeilijk was, had onder andere te maken met ontoereikende of misschien wel aanwezige maar niet beschikbare infrastructuur. Het is inderdaad zo dat een turnzaal zich perfect

kan lenen om er een initiatie beeld, dans, woord of muziek te geven, maar soms gewoon niet beschikbaar is, maar het kan even goed zijn dat een turnzaal geen goede akoestiek heeft of het *energielevel* van bijvoorbeeld een sessie muziek niet aan kan, waardoor iedereen na afloop met hoofdpijn naar buiten gaat. In een klaslokaal is het dan weer niet evident om een sessie beeld te geven, omdat je alle banken aan de kant moet schuiven en het wel eens te vuil zou kunnen liggen voor de les erna. Om al die redenen, maar ook omdat we een andere omgeving wilden bieden aan de kinderen en omdat de pedagogie en didactiek van een DKO grondig verschilt van die van het regulier onderwijs, zijn we in het tweede werkingsjaar met ons project verhuisd naar academies en ge-

meenschapscentra. Daarnaast zijn we in dat tweede jaar ook wekelijks korte sessies van telkens een uur gaan aanbieden. Toch moesten we na een tijd vaststellen dat er veel tijd verloren ging aan verplaatsing en hebben we in het derde jaar beslist om enkele sessies opnieuw twee uur te laten duren, waardoor de verplaatsing slechts tweewekelijks diende te gebeuren.”

Wat is kenmerkend voor jullie werkwijze?

Dirk • “Wij nemen *het stuk onderwijs* ter harte. We gaan het profiel van de school na en eventueel de *background* van specifieke leerkrachten en bestuderen de vraag die ze ons stellen. Vervolgens stellen we een pakket samen dat zoveel mogelijk inspeelt op al die verschillende parameters. Het is altijd schipperen tussen de thema’s en de verwachtingen van de school en wat wij als

DKO kunnen aanbieden. Er wordt van ons verwacht dat wij de **muzische vorming ten dele kunnen remediëren, ondersteunen, verbeteren,...** of zelfs een leertraject gaan opstellen voor leerkrachten. Het is dan ook belangrijk dat wij niet alleen bij het begin, maar ook tijdens het traject voortdurend de verwachtingen in kaart brengen.”

Bespelen jullie alle onderwijsniveaus?

Dirk • “Neen, wij richten ons uitsluitend tot de basisscholen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. We gaan daarbij altijd kijken welke academies en welke infrastructuur beschikbaar zijn. Vervolgens spreken we een academie aan, wat vrij vlot kan, omdat alle academies lid zijn van de vzw. We gaan na of de academie al met een aantal scholen heeft samengewerkt dan wel bepaalde scholen wil initiëren.

EIGENLIJK MOET JE WETEN EN ER OOK VAN UITGAAN DAT JE BIJNA EVENVEEL TIJD STEEKT IN DE BEGELEIDING VAN DE VORMING ALS IN DE VORMING ZELF.

In tweede instantie gaan we praten met de Brede School-coördinatoren, omdat zij toch wel een goed overzicht hebben van de noden van de scholen in hun regio. Daarnaast hebben wij nu ook een proefproject met een derde kleuterklas. Ook weer niet evident, want kinderen van de derde kleuterklas evolueren razendsnel. De manier van lesgeven verschilt dan ook danig, want de aandachtsspanne is niet zo groot.”

Waarom richten heel wat cultuur-aanbieders zich uitsluitend tot lagere scholen en waarom is dat ook bij jullie zo?

Dirk • “Het klopt inderdaad dat basisscholen zeer goed worden bediend, en het secundair onderwijs veel minder. Bij ons is de reden heel simpel: het staat zo ingeschreven in ons dossier. Daarnaast is het natuurlijk ook zo dat er gemakkelijkere leeftijden denkbaar zijn dan

de puberteitsjaren. Ook vraagt het veel organisatie en overleg om in het secundair onderwijs een project op te zetten. Anders dan in het lager onderwijs staat er elk uur een andere leerkracht voor de klas, waardoor je, als je langer dan een uur nodig hebt, al meteen afspraken moet gaan maken met twee leerkrachten. Misschien is het ook zo dat secundair onderwijs heel duidelijk omschreven eindtermen heeft, in tegenstelling tot het basisonderwijs dat die natuurlijk ook heeft, maar waarmee je misschien wel wat soepeler kan omspringen.”

Zijn academies een meer evidente partner dan kunsteducatieve organisaties of cultuurspelers met een educatieve werking om te gaan samenwerken met scholen?

Dirk • “De insteek van DKO is kunstonderwijs. Dat is duidelijk.

Daarnaast heeft het ook een component actieve cultuurparticipatie, maar die is ondergeschikt aan dat eerste. Om nu te antwoorden op je vraag: ja en neen. Ja, want DKO is een onderwijsinstelling, en neen, omdat de verwachtingen die dat met zich brengt snel torenhoog zijn. Basisscholen denken al rap dat initiatieven van DKO gemakkelijk in te passen zijn binnen hun stramien. Precies daarom is het zo belangrijk dat we blijven praten met elkaar, en dat we ervoor zorgen dat de verwachtingen niet ontsporen of compleet niet zijn afgestemd op wat wij als DKO kunnen bieden.”

Zien jullie zich – naast cultuur-aanbieder – ook als intermediaire organisatie, in die zin dat er voor DKO een rol is weggelegd om de wensen en noden van scholen enerzijds en die van kunsteduca-

tieve organisaties anderzijds op elkaar af te stemmen?

Dirk • “Dat is een hele relevante, maar wel zeer moeilijke vraag. Het is mijn mening dat DKO vertrekt vanuit een ander paradigma dan de kunst- of cultuureducatieve sector, waardoor bemiddeling niet voor de hand liggend is. Met kunstenaars die niet verbonden zijn aan een organisatie is het een ander verhaal. Die kunnen begeleid worden door SDKO en academies, die expertise is voorhanden.”

Om te eindigen: wat zorgt er in belangrijke mate voor dat een project een goede afloop kent?

Dirk • “Eerst en vooral is het zo dat je niet op voorhand kan zeggen dat iets sowieso zal werken. In alle scholen vertrekken wij vanuit hetzelfde basispakket, en vervolgens wordt daarop gevarieerd. Er zijn bij manier van spreken geen twee

scholen die dezelfde dingen doen. Maar toch denk ik dat het in bijna alle gevallen waar is **dat je nooit te veel kunt overleggen met alle actoren die betrokken zijn bij een traject.** Het is echt cruciaal dat de verwachtingen realistisch blijven en kunnen worden afgestemd op wat wij aanbieden als DKO. Eigenlijk moet je weten en er ook van uitgaan dat je bijna evenveel tijd steekt in de begeleiding van de vorming als in de vorming zelf.”

Meer informatie:
www.dkoplatform.be

LOKAAL POTENTIEEL ONTGINNEN EN VERBINDEN

Brede School Molenbeek (BroM) is een netwerk van Nederlandstalige basisscholen en organisaties uit verschillende sectoren zoals cultuur, welzijn, sport, jeugd en gezondheid. De bedoeling is om samen te werken om kinderen en jongeren de kans te geven zich zo breed mogelijk te ontwikkelen. BroM richt zich op kinderen van 0 tot 12 jaar die Nederlandstalig onderwijs volgen of zullen volgen. Er zijn maar liefst 29 Brede Scholen in Brussel. Allemaal vertrekken ze vanuit dezelfde visie, maar de implementatie van die visie is afhankelijk van de lokale context. Op basis van de lokale noden en mogelijkheden wordt door de Brede Scholen telkens maatwerk verricht. Een gesprek met Han De Meulemeester, Brede School-coördinator in Molenbeek, die actief is in vijf scholen in historisch Molenbeek en één van de drie scholen in de Maritiemwijk.

Wat doet BroM zo allemaal?
Han • "BroM is eigenlijk een schakel tussen de verschillende partners en stimuleert contacten en samenwerking. Daaruit ontstaan projecten tijdens en na de schooluren waarbij verschillende partners betrokken zijn. Onze doelgroep zijn kinderen van 0 tot 12 jaar. Die bovengrens heeft te maken met het feit dat er in Molenbeek maar één Nederlandstalige secundaire school is, nl. Toverfluit, en er in het verleden een aparte Brede School voor jongeren uit het secundair onderwijs werd opgestart. BROM+ werd ondertussen omgedoopt tot BruSec en werkt samen met verschillende scholen in Anderlecht, Brussel en Molenbeek. BroM wordt getrokken door twee coördinatoren waaronder mezelf. Een aantal zaken doen we samen zoals de communicatie en het uitgeven van een vrije-

tijds- en vakantiekalender alsook overkoepelende activiteiten zoals onze vrijetijdsmarkten, de schoolveldloop, de Buitenspeeldag,... Daarnaast is elk van ons verantwoordelijk voor een geografisch deel van Molenbeek. Omdat we willen vertrekken van de noden van de kinderen en afstemmen op wat er leeft bij de scholen en partnerorganisaties, vinden we het belangrijk om *bottom-up* te werken: in plaats van projecten van bovenaf op te leggen, werken we op maat van de scholen en andere partners. Na langere tijd van werken merk je dat er bepaalde werklijnen ontstaan. Elke school heeft een eigen traject, maar rond bepaalde thema's zoals bijvoorbeeld netheid, wordt dan weer wel samengewerkt. Het gros van de projecten ontstaat dus op vraag van de scholen, maar daarnaast is er ook ruimte voor kunstenaars of

**PROJECTEN
MOETEN
GROEIEN,
LIEFST VAN
ONDERUIT**

andere lokale actoren om hun project binnen te brengen in een school of vrijetijdsorganisatie. Kunstenaars kunnen dus ook bij BroM komen aankloppen met een idee. Sowieso willen we vertrekken van het lokaal potentieel of het nu om kunst, sport of gezondheid gaat. Ik heb zelf een aantal jaar in de kunstensector gewerkt, onder meer bij het dansgezelschap Ultima Vez. Toen zij hun intrek namen in een nieuwe studio in Molenbeek, ben ik ook meteen met hen gaan praten. Ik wist dat er interesse was om met kinderen en jongeren samen te werken. Ondertussen merk ik dat er in de verschillende scholen zoals Imelda, Windekind, Windroos, Vier Winden, De Klimpaal en Regenboog met kunstenaars wordt samengewerkt, al dan niet via BroM.”

Wat maakt artistieke scholenprojecten niet altijd evident en jouw rol nodig?
Han • “Directies en leerkrachten hebben al een hele reeks taken af te

werken. Werken met kunstenaars komt daar bovenop. De tijd vrijmaken om contacten te leggen, goede contacten te onderhouden, op zoek te gaan naar hoe een *format* of traject er kan uitzien, praktische afspraken op te volgen,... is niet altijd evident. Mijn rol bestaat er dan in om de nodige ondersteuning te bieden, te zorgen dat de tijdsinvestering beperkt blijft, dat overleg en afspraken vlot verlopen. Een andere moeilijkheid is dat het onderwijs en de culturele sector op een andere manier functioneren. **Zo staat in het onderwijs het eindresultaat vaak vast, terwijl een kunstenaar een traject aflegt, een bepaalde methode gebruikt, maar niet meteen het resultaat voor ogen heeft.** Daarom is bemiddeling vaak welkom. In veel gevallen praat ik eerst met de kunstenaar en school afzonderlijk, om zicht te krijgen op hun verwachtingen

en om in te schatten of ze bij elkaar passen. Soms lopen contacten snel heel vlot, en ben ik snel overbodig. De ene kunstenaar is de andere ook niet, de een is beter georganiseerd, pedagogisch goed onderlegd of nog zoekend op dat vlak. Op zich komt het er dan op neer een goed match te maken. En uiteraard is het ook mogelijk, zelfs wenselijk om samen te groeien. Dat is wat aftasten, voelen, opvolgen. Voor ons doelpubliek is het belangrijk dat er vaste gezichten verschijnen, waarmee we een duurzame band kunnen opbouwen. Daarom kiezen we ook voor kunstenaars die een band hebben met Molenbeek of deze willen uitbouwen. **Het is goed dat de kinderen vertrouwd raken met een kunstenaar met wie ze bijvoorbeeld ook na de schooluren kunnen verder gaan.”**

Wie zit er momenteel in het Brede School-netwerk en hoe actief ga je

op zoek naar nieuwe partners?
Han • “Een aantal culturele organisaties engageren zich als partner van BroM wat op zich betekent dat ze twee keer per jaar het partneroverleg bijwonen en zich verder bereid tonen om samen te werken met de andere partners. Dat zijn 1080PC/Maks vzw, Bibliotheek De Boekenmolen, BRONKS, Cultuur in Molenbeek (de Nederlandstalige cultuurdienst), Danscentrum Jette/MoVart, GC De Vaartkapoen, het Huis van Culturen en Sociale Samenhang, Jeugd en Muziek, Moca vzw, MUS-E Belgium en Ultima Vez. Daarnaast werken we ook met verschillende kunstenaars, vaak freelancers en organisaties samen voor specifieke projecten, zoals Inne Goris, Plankton Hotel, Lina Kusaito,... Nieuwe partners komen er op twee manieren. Enerzijds wanneer we een specifieke vraag krijgen van een school of

organisatie en we niemand hebben binnen het netwerk die hierop kan inspelen. Dan gaan we op zoek, eerst lokaal, dan verder. Aan de andere kant investeren we ook in het leren kennen van het artistiek potentieel in of dicht bij Molenbeek. Zo bouwen we contacten uit zonder dat er al een specifieke vraag is.”

Wat verkies jij: samenwerken met een kunstenaar die verbonden is met een organisatie of een beroep doen op een autonome kunstenaar?

Han • “Aan de slag gaan als kunstenaar zonder dat er een omkadering is of zonder dat je door een organisatie wordt ondersteund, is niet evident. Om de reeds aangehaalde redenen, maar ook omwille van het feit dat een organisatie als MUS-E Belgium bijvoorbeeld wordt gesubsidieerd om artistieke

scholenprojecten te realiseren en een organisatie als Ultima Vez een deel van de kosten op zich neemt. Een autonome kunstenaar kan subsidies aanvragen bij de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), maar zo evident is dat niet. Werken met individuele kunstenaars doen we toch, wanneer er een interessant project op tafel ligt en omdat we geloven in het samenwerkingsverband. In dat laatste geval vragen we samen met de school subsidies aan, voor projecten tijdens de schooluren bij de VGC in het kader van educatieve initiatieven op Brusselse scholen of bij dynamo3. Het maximum bedrag voor scholen bedraagt 5.000 EUR per semester, voor een dynamoPROJECT krijg je 1.500 EUR. Soms legt de school ook bij met eigen middelen en zeker in het beginstadium investeren we ook middelen van BroM. Voor naschoolse

activiteiten zijn er middelen van de VGC (Brede Opvang), het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Project Preventie Schoolverzuim) en dit jaar kreeg BroM historisch Molenbeek ook een subsidie van het Fonds Inbev-Baillet Latour via de Koning Boudewijnstichting.”

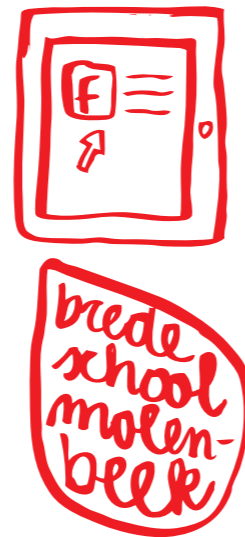
Kan je enkele vuistregels formuleren om een project te doen slagen?

Han • “Projecten moeten groeien, liefst van onderuit. Belangrijk is dat er veel overleg is, op voorhand, maar ook tijdens het traject. Afstemmen tussen leerkracht(en) en kunstenaar. Als zij een team kunnen vormen, elkaar aanvullen en van elkaar leren, dan slaagt een project. Dat is uitproberen en aftasten, eventueel eerst uittesten door één workshop of een kort traject te organiseren. In die zin helpt het

natuurlijk ook als je als kunstenaar kunt steunen op de expertise van een organisatie of persoon die daar al jarenlang mee bezig is. Verder is het investeren in wederzijdse kennismaking. Als kunstenaar zoek je aansluiting bij wat er leeft op school, bij de thema’s die tijdens de les aan bod komen. De school laten kennis maken met het universum van de kunstenaar kan ook. Het leerkrachtenteam van Windroos spendeerde laatst een halve pedagogische studiedag bij Ultima Vez en maakten er onder meer kennis met de manier waarop danser Seppe Baeyens met de kinderen werkt. Voor de culturele organisaties of kunstenaars is het belangrijk dat de school zich voluit engageert, en het project een volwaardige plaats in het curriculum krijgt.”

Meer info over Brede School Molenbeek? Surf naar www.bredeschoolbrussel.be/brom of zoek op Facebook onder ‘Brede School Molenbeek’.

Meer info over Brede Scholen in het algemeen? Neem een kijkje op www.bredeschoolbrussel.be.

DE ZOEKTOCHT NAAR DÉ SCHOOL

Je kan als kunstenaar natuurlijk een school binnen lopen of aanschrijven en je artistieke plannen uit de doeken doen. Het feit dat een school nog geen kunstproject heeft gedaan in het verleden, zegt niet altijd iets over de toekomst. **Vragen staat vrij. Ook hier is een Brede School-coördinator in de arm nemen of aankloppen bij een gemeenschapscentrum of DKO, een valabele optie.** Deze spelers kennen de scholen in hun gemeente en weten wat er mogelijk is of waar het potentieel zit.

Op www.onderwijsinbrussel.be krijg je alvast een

overzicht van de Nederlandstalige onderwijsinstellingen in Brussel met hun contactgegevens. Wil je meer informatie over het culturele profiel van de school, dan kan je terecht op www.cultuurkuur.be. Ook op www.lasso.be krijg je via de databank een overzicht van de Brusselse scholen. Op deze laatste site vind je ook praktijkverhalen over de samenwerking tussen Brusselse scholen en artistieke organisaties.

KUNST BOUWT EEN BRUG TUSSEN SCHOLEN

“Twee op het eerste gezicht uiteenlopende werelden met elkaar in contact brengen, dat is onze doelstelling wanneer we klassen uit twee scholen samen een artistiek traject laten doorlopen,” aldus Marij De Nys, artistieke leiding BRONKS. “Het moet een verrijking zijn, zowel voor de leerlingen als voor de kunstenaars, dat is onze allereerste doelstelling.”

Over kunst en theater, het ideale medium om het leerlingenpubliek van twee heel diverse scholen met elkaar aan het babbelen te krijgen.

Hoe ga je te werk om twee scholen samen aan de slag te krijgen?

Marij • “Heel verschillend. Soms gaat het om scholen die we kennen, soms is die samenwerking met een andere school net datgene wat een nieuwe school over de streep trekt om deel te nemen aan een kunstenaarsproject op school. Ik denk aan Regina Pacisinstituut, Instituut Anneessens-Funck,... Sowieso hebben wij een heel intensieve scholenwerking. Wij leiden al onze voorstellingen zelf in, waardoor we in al die verschillende scholen en klassen komen. Al snel krijg je daardoor een goed zicht op alles wat er leeft in die scholen. Het is van daaruit dat de ideeën komen. De vraag om deel te nemen aan dit soort van uitwisselingsprojecten vertrekt meestal vanuit BRONKS, al begint dat langzamerhand te veranderen. Soms zijn de klassen te verschillend om ze al onmiddellijk samen aan het werk te zetten. In dat geval voorzien we in een voortraject.”

Wat bedoel je met ‘verschillende werelden’?

Marij • “Dan heb ik het over een samenwerking tussen scholen van verschillende onderwijsvormen (ASO, BSO, TSO of KSO), of over een samenwerking binnen een zelfde onderwijsvorm, maar wel tussen onderwijsinstellingen van een andere gemeenschap. Het gaat ook niet altijd om verschillen tussen scholen, maar ook tussen klassen binnen één school. Een belangrijke nuance is wel dat het vaak gaat om verschillen op het eerste gezicht. Als je de leerlingen samenbrengt, merk je al gauw dat er wel grote verschillen zijn, maar even goed grote gelijkenissen, wat het betekent om jong te zijn in Brussel. Dat is toch een beetje een gemeenschappelijk verhaal waar we naar op zoek gaan.”

Kun je een anekdote vertellen over hoe twee verschillende werelden elkaar hebben gevonden tijdens een artistiek traject?

Marij • “Nu een zestal jaar geleden, brachten we voor de allereerste keer twee scholen samen om de voorstelling ‘*Stop making sense*’ te maken. Het ging om twee scholen in Jette, Sint-Pieterscollege en KTA, het Technisch Atheneum. Tussen de twee scholen was weinig contact, hoewel het ging om twee tegenover elkaar gelegen Nederlandstalige scholen. Samen wachten aan de tramhalte, maar dat was het dan... Specifiek in dat traject ging het om de vijfde Latijnse en de beroepsrichtingen publiciteit en grafiek, mode, decor en standenbouw. De eerste ontmoetingen gebeurden in de scholen. Geen goed idee,

realiseerden we ons heel snel. Beter om die op neutraal terrein te laten plaatsvinden. De omgeving en de taal van de leerlingen van de Latijnse bleken, hoezeer onbedoeld, heel intimiderend voor de andere leerlingen. Starten op neutraal terrein, bij ons bijvoorbeeld, is belangrijk. Nadien, en dat is dan weer een andere anekdote, is het belangrijk om ze dan wel weer bij elkaar op bezoek te laten gaan. Zo waren de leerlingen van het Sint-Pieterscollege die zich voor de groep ‘kostuum’ hadden ingeschreven, danig onder de indruk van het gemak en de schwing waarmee de leerlingen van KTA de stikmachine bedienden en met patronen aan de slag gingen. Allezins, hoe diep het water tussen de leerlingen ook kan zijn, op het einde van het traject, en dan gaat het toch over een heel schooljaar, is er één groep.”

HULP BIJ DE
TOTSTANDKROMING
EN BEGELEIDING
VAN HET PROJECT

ORGANISATIES EN DIENSTEN WAARBIJ IEDEREEN DIE EEN ARTISTIEK SCHOLEN- PROJECT WIL OPSTARTEN, TE RADE KAN GAAN...

LASSO

Lasso is het Brussels netwerk voor cultuurparticipatie en kunsteducatie. Bedoeling is om het Brusselse kunsten- en erfgoed aanbod toegankelijk te maken voor zoveel mogelijk geïnteresseerde groepen en scholen en om de culturele sector te ondersteunen in de ambitie om zoveel mogelijk Brusselaars op een duurzame manier te bereiken. Via de website, diverse netwerkmomenten en vorming zorgt Lasso voor het uitwisselen van informatie, kennis, ervaring en expertise over cultuurparticipatie en -educatie in Brussel. Daarnaast neemt Lasso, via diverse projecten, een actieve rol op als bemiddelaar tussen culturele organisaties en o.a. onderwijsinstellingen. Lees meer op www.lasso.be.

ONDERWIJSCENTRUM BRUSSEL

Het Onderwijscentrum Brussel wil de kansen van alle kinderen en jongeren in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel vergroten. Al deze kinderen en jongeren moeten vanuit hun sociale, culturele en talige diversiteit de kansen krijgen om de eindtermen te behalen. Een hoog welbevinden en een sterke betrokkenheid zijn hiervoor cruciaal. Het Nederlandstalig onderwijs in Brussel vindt in het OCB een deskundige partner om aan deze gezamenlijke missie te werken. Meer info op www.onderwijscentrumbrussel.be.

CANON CULTUURCEL

CANON Cultuurcel is de cultuurcel van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. Ze biedt leerkrachten en cultuurpartners informatie, inspiratie en ruimte om elkaar te ontmoeten en meer met kunst en cultuur op school aan de slag te gaan. Dit gebeurt via evenementen als de Cultuurdagen en de Dag van de Cultuur-educatie, maar ook online via www.cultuurkuur.be. Daarnaast biedt CANON inhoudelijke en financiële ondersteuning aan leerkrachten die de cultuurwerking op hun school willen versterken. Dit gebeurt onder de noemer dynamo3. Met Cultuur in de Spiegel zet CANON in op onderzoek. Vanuit inhoudelijke verdieping en overleg worden verbindingen gemaakt met thema's als leesbevordering, mediawijsheid en STEM (Science Technology Engineering Mathematics). Publicaties zoals het jaarlijkse magazine Boekenjuf/meester tonen goede praktijkvoorbeelden in hun context. Verder is de cultuurcel het Vlaamse aanspreekpunt voor cultuureducatiebeleid op internationaal niveau.

Meer info op www.canoncultuurcel.be.

IEDEREEN VOOR, STRAKS NOG MEER SAMEN?

Aan coördinator van CANON Cultuurcel Dirk Terryn werd gevraagd om vanuit zijn positie te reflecteren over artistieke scholenprojecten. In het interview wijdt Dirk uit over het belang van te werken rond kunst- en cultuureducatie binnen het onderwijs, en hoe dat op een voor de leerkrachten goede manier kan gebeuren. Een belangrijke vraag die hem eveneens werd voorgelegd, is de vraag aan welke voorwaarden een samenwerking tussen school en een kunstenaar / kunst-educatieve organisatie / kunstenplatform dient te voldoen. Er zijn de eindtermen natuurlijk, maar daarnaast zijn er ook nog andere zaken om in acht te nemen.

Waarom is het volgens jou belangrijk om binnen het onderwijs aan kunst- en cultuureducatie te werken?
Dirk • “Wie zich verdiept in het kunstzinnige aanbod en de talrijke kunst- en cultuureducatieve activiteiten en projecten, ziet dat de werkelijke waarde van cultuurparticipatie verder reikt dan een louter economische benadering van het creatief vermogen. Cultuuronderwijs gaat om betekenisgeving, om gedeelde ervaringen en om de expressie van gedachten en emoties. Dit is vandaag helaas nog geen verworven recht. **Kinderen en jongeren een kunstzinnige blik aanreiken is geen extraatje.** Die blik is overigens de beste bescherming tegen verzuring. **Wie een rijke verbeelding bezit, ziet complexiteit als een uitdaging en is veel minder geneigd om nieuwe problemen met oude oplossingen te lijf te gaan.** Verder kunnen we via kunsteducatie de kinderen in hun taal aanpreken. Ik heb het nu even niet over de thuistaal. Taal is bovendien niet enkel spreken en schrijven. Kinderpsychiater Peter Adriaenssens zei het zo: “Om te ontdekken en te ontwikkelen waar je goed in bent, is het van belang dat je de **taal of het medium waar je sterk in bent, mag ontwikkelen. Deze media behoren overwegend tot het artistieke domein.**” En ook: “Wie mag tekenen, dansen of zingen wordt vaak beter uitgedaagd om er nadien op een verbale manier

over te communiceren.” Laat ons in een talenbeleid ook deze wezenlijke vorm van meertaligheid meenemen. Ik moet jou natuurlijk niet overtuigen van het belang van kunst- en cultuureducatie voor de persoonlijke en sociale ontwikkeling van elk kind. Maar menig leerkracht erkent dat belang ook. En toch weten we, uit eigen ervaring of vanuit onderzoek, dat **vele scholen zoekende zijn** of worstelen met een negatief verslag over muzische vorming.”

Waarom is muzische vorming geen vanzelfsprekendheid?

Dirk • “Daar zijn heel verschillende redenen voor. Veel leerkrachten zijn als kind wellicht zelf weinig in contact gekomen met een muzische aanpak. Heeft de lerarenopleiding voldoende tijd om daaraan te werken? Voldoende tijd genomen? En laat ons ook niet vergeten: heel wat gemotiveerde leerkrachten gaan tijdens het schooljaar gebukt onder een hoge werkdruk. Vaak ervaren ze vakoverschrijdend werk met thema’s als milieu, armoede, verkeerveiligheid, gezondheid of mensenrechten als extra’s. In die context dreigt **cultuureducatie** tussen de mazen van het net te glippen, tenzij ze wordt gezien als een **prachtig instrument om al die vakgebonden en vakoverschrijdende doelen te berei-**

ken. Meer nog: cultuur- en kunst-educatie is vaak het krachtigst door haar verbindende functie. Cultuureducatie kan gemakkelijk aansluiten bij geschiedenis. Maar ook techniek of taalvaardigheid zijn interessante invalshoeken. Op die manier bereik je toch tal van eindtermen. Voorbeelden van zulke vakoverschrijdende creatieve projecten vind je op www.cultuurkuur.be/praktijkvoorbeelden. Titels als *De Robot van het Rabot* en *Kijk, Van Eyck!* verraden al meteen de boeiende insteek vanuit andere vakken.”

Hoe pakken we vanuit die context samenwerkingen met kunstenaars best aan?

Dirk • “Eerst en vooral is het belangrijk om in de samenwerking te wijzen op de mogelijkheden in plaats van de beperkingen. Eens leerkrachten dat inzicht hebben,

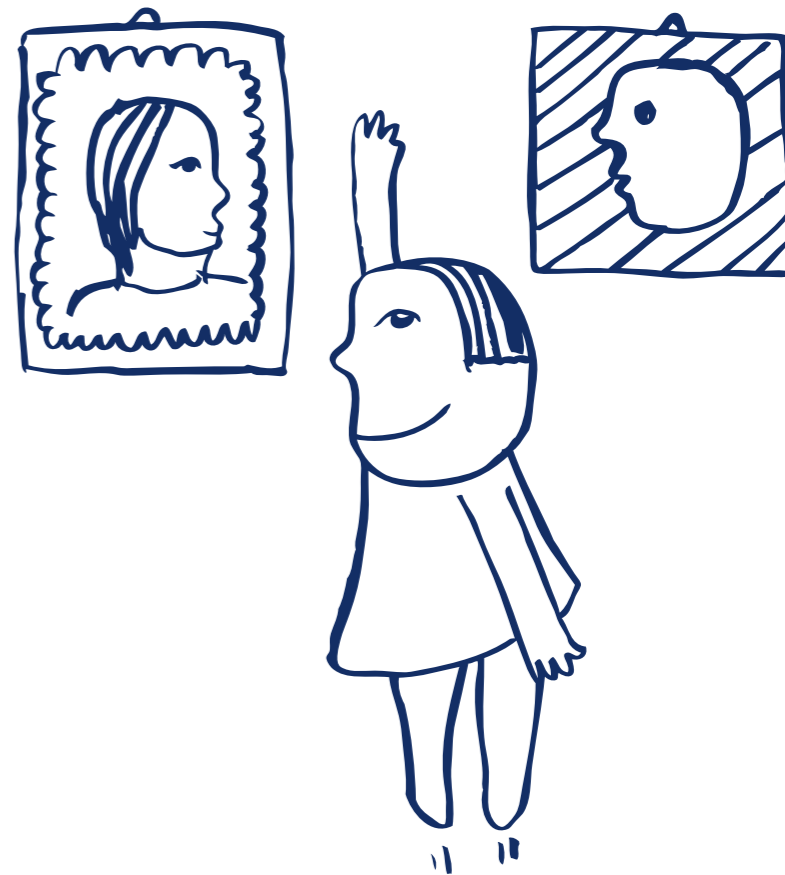
gaan er veel deuren open. Ze zijn namelijk steeds met meer, de enthousiaste leerkrachten die een langdurige samenwerking aangaan met een vaste culturele partner en via deze inspirerende weg alle eindtermen ongemerkt behalen. In een basisschool legde een groep leerkrachten van het vijfde leerjaar het rekenboek naast de te behalen leerplandoelen. Blijkbaar is er wél tijd beschikbaar om een project met de kinderen uit te werken. En wat met de kunstenaar die zélf met rekenen aan de slag gaat en het integreert in zijn artistieke samenwerking.”

Zijn er naast de eindtermen ook andere voorwaarden waaraan zo'n samenwerking moet voldoen?

Dirk • “Naast de eindtermen is het ook belangrijk om mee te bouwen aan een visie voor je project samen met de school. “Je kijkt niet

naar kunst,” zegt Barend Van Heusden, “je kijkt mét kunst naar de werkelijkheid.” Kunst biedt een vorm van zelfreflectie, waarbij je via je verbeelding reflecteert op jezelf en de wereld om je heen. Zijn onderzoek ‘Cultuur in de Spiegel’ wordt in Vlaanderen vanuit opdrachtgever CANON Cultuurcel al sinds 2012 verder gezet door HIVA-KU Leuven en VUB. Vorig jaar gingen pilootscholen met de inhoud aan de slag, sterk opgevolgd door hun pedagogische begeleidingsdiensten. Als cultuureducatieve organisatie en kunstenaar kan je een belangrijke rol vervullen in het realiseren van samenwerking vanuit visieontwikkeling. Zoiets vertrekt vanuit een aanpak op maat: scholen hebben immers niet allemaal dezelfde noden, uitdagingen en vragen.”

“Een laatste voorwaarde om succesvol samen te werken is het uit de weg helpen van financiële bezwaren. Nu de kinderarmoede stijgt, doen leerkrachten hun best om de schoolfactuur voor ouders laag te houden. Budget voor een cultuurpartner is vaak afwezig. Je zal dus creatief moeten omspringen met geld. Een school in Molenbeek wil haar speelplaats omtoveren tot een museum. Beeld je in, kinderen die ravotten tussen de, mogelijk zelfgemaakte, kunstwerken. In één klap creëert de school zo kunstparticipatie, een aangename leefomgeving en een optimale benutting van de ruimte. Kortom: als cultuur en onderwijs elkaar vinden, ondersteunen en inspireren, op organisatorisch én inhoudelijk vlak, dan worden zelfs de meest complexe uitdagingen verrijkende kansen.”

POSITIEF OMGAAN MET TAALDIVER- SITEIT IN HET ONDERWIJS

Aan de slag gaan in een Nederlandstalige school in Brussel betekent aandacht hebben voor het aspect taal. Meer dan 75% van de Brusselse scholieren groeit meertalig op en in de basisschool geldt dat zelfs voor meer dan 90% van de kinderen. Leerkrachten, maar ook kunstenaars die vragen hebben over hoe ze die taalverscheidenheid het best tegemoet treden, kunnen een beroep doen op de diensten van een aantal Brusselse spelers. Anouk Vanherf, lector Nederlands bij de Bachelor Kleuter en Lager Onderwijs aan het departement Onderwijs & Pedagogie van de Erasmushogeschool Brussel, formuleert alvast enkele adviezen.

Aan de slag gaan in een Nederlandstalige school in Brussel betekent aandacht hebben voor het taalaspect. Meer dan 75% van de Brusselse scholieren groeit meertalig op en in de basisschool geldt dat zelfs voor meer dan 90% van de kinderen. Leerkrachten, maar ook kunstenaars die vragen hebben over hoe ze die taalverscheidenheid het best tegemoet treden, kunnen een beroep doen op de diensten van een aantal Brusselse spelers.

FOYER VZW

Foyer vzw biedt advies en vorming rond onder meer interculturele bemiddeling en meertalig onderwijs. De vereniging is in Molenbeek gehuisvest en houdt zich op het gemeentelijke, regionale en internationaal vlak bezig met diversiteit, interculturaliteit en de globale problematiek van de inte-

gratie onder meer binnen de sectoren onderwijs, kunst en cultuur. Je kan ook interessante publicaties zoals 'Talen op een kier' downloaden via de website.

Meer info op www.foyer.be.

ONDERWIJSCENTRUM BRUSSEL (OCB)

Het Onderwijscentrum Brussel ondersteunt scholen rond taal en taalvaardigheid op twee manieren, namelijk bij het ontwikkelen van een schoolspecifiek taalbeleid en bij het bieden van krachtig taalvaardigheidsonderwijs. Hierbij wordt steeds rekening gehouden met de meertaligheid van de klaspopulatie. De ondersteuning kan gebeuren via vorming of via een traject van vraaggestuurde ondersteuning.

Meer info op www.onderwijscentrumbrussel.be.

Anouk Vanherf, lector Nederlands bij de Bachelor Kleuter en Lager Onderwijs aan het departement Onderwijs & Pedagogie van de Erasmushogeschool Brussel benadrukt het belang van taalsensibilisering, zowel van leerkrachten als van kunstenaars die met de klas aan de slag gaan. In het interview staat ze stil bij de resultaten van het taalbarometeronderzoek van de VUB en geeft ze ook advies over hoe om te gaan met de grote taaldiversiteit van de Brusselse leerlingen.

Hoe zou jij de taalsituatie in Brussel omschrijven?

Anouk • “De Vrije Universiteit Brussel heeft al driemaal een taalbarometeronderzoek gedaan (red.: BRIO-taalbarometer 1, 2 en 3). Daarin werd telkens nagegaan welke talen er worden gebruikt in Brussel, voor welk onderwijssysteem er wordt gekozen (Nederlandstalig of Franstalig), en wat de taalachtergrond van de leerlingen is. Uit het laatste onderzoek (2013) bleek dat het Frans nog altijd de dominante taal is in Brussel, de *lingua franca*, maar dat het belang ervan slinkt. Het Nederlands blijft de tweede taal, maar ook hier is een daling van het gebruik merkbaar. Op de derde plaats prijkt het Engels. Naast deze drie talen worden er nog een hele rist andere talen gesproken zoals Arabisch, Spaans, Duits, Italiaans en Turks. Het onderzoek wijst uit dat er maar liefst 104 thuistalen zijn.

De taaldiversiteit is dus enorm, de tijd dat er in Brussel hoofdzakelijk Frans en Nederlands werd gesproken, is al lang voorbij. 22% van de kinderen kiest voor het Nederlandstalige kleuteronderwijs, 18% voor het Nederlandstalige lager onderwijs, en 15% voor het Nederlandstalige middelbaar onderwijs. In het algemeen gaat het hier dus om een kleine 20% of één vijfde van de kinderen. Zoals gezegd hebben die kinderen niet allemaal het Nederlands als thuistaal. Voor het schooljaar 2012-2013 is het zo dat ongeveer 9% van de kinderen thuis uitsluitend Nederlands spreekt, dus met beide ouders. In combinatie met een andere taal die dan wordt gesproken met de andere ouder, wordt dat 27%. 30% komt uit een homogeen Franstalig gezin, en in 33% van de gevallen wordt er geen Frans gesproken thuis, maar een andere

taal. Samengevat komt het hierop neer dat ongeveer één derde thuis het Nederlands spreekt met één van beide ouders, en dat meer dan 60% geen Nederlands spreekt thuis. Wat de spreiding van die eerste groep kinderen betreft is het zo dat die niet zo groot is. In bepaalde buurten heb je scholen waar bijna niemand nog Nederlands spreekt, in andere scholen is het Nederlands dan weer de dominante taal zoals bijvoorbeeld in Maria Boodschap en Poelbos. Het aantal Nederlandstalige kinderen neemt ook af. De talige achtergrond, en de culturele natuurlijk ook, is enorm divers.”

Welke aanpak vraagt die grote diversiteit van het leerkrachtenteam?

Anouk • “Er is al jaren een wetenschappelijk discours aan de gang om ook de andere thuistalen en culturen een positieve plaats te geven op school. Tot voor kort, al

is dit helaas soms nu nog het geval, was het beleid dat er op school uitsluitend Nederlands werd gesproken. De redenering daarachter was dat de kinderen buiten de schoolcontext al zo weinig met het Nederlands in contact kwamen. Spraken de kinderen toch een andere taal dan het Nederlands, dan werden ze daar ook voor gestraft. In onze opleiding, maar ook OCB onderschrijft dit, hameren wij op een positieve plaats voor andere thuistalen en culturen op school. Die kunnen dan worden gebruikt als een opstapje om Nederlands te leren. Het heeft allemaal te maken met welbevinden, zich gewaardeerd voelen, respect. Als een kind voelt dat zijn moedertaal op school wordt afgestraft, dan heeft een kind automatisch minder zin om Nederlands te leren, zo heeft onderzoek uitgewezen. Openheid bij leerkrachten is dus essentieel, wil men dat de leerlingen een positieve attitude ontwikkelen ten aanzien van talen

en culturen. Zo op een fijne manier omgaan met taaldiversiteit in de klas heet talensensibilisering. Foyer is daar al sedert het begin van de jaren 2000 mee bezig.”

Hoe pakt een leerkracht die de taal van het kind niet machtig is, dat concreet aan?

Anouk • “Lesgeven of simpelweg communiceren in die andere taal wordt dan natuurlijk wel moeilijk, maar als je begint bij de allerkleinsten die nog geen Nederlands kunnen spreken, dan is één van de tips om aan de ouders te vragen hoe woordjes die ze vaak gebruiken zoals mama, naar de wc gaan,... klinken in de eigen taal. Door die sleutelwoordjes in de eigen taal te horen, gaat zo'n kind zich meer op zijn gemak voelen. Daarnaast straf je de kinderen beter niet af als ze een andere taal dan het Nederlands met elkaar spreken. Het werkt ook als je af en toe vraagt aan de kinderen hoe

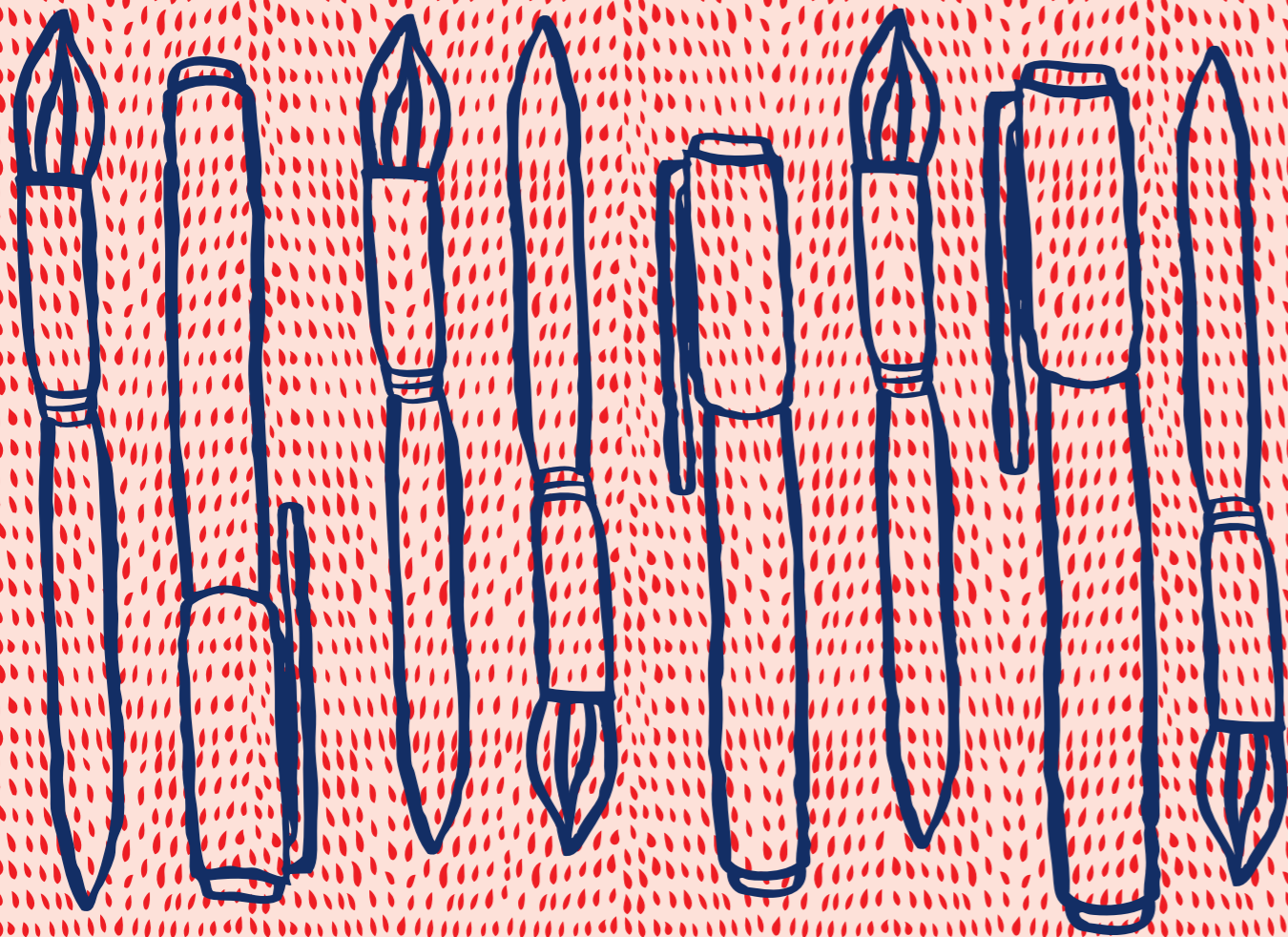
dit of dat woord of uitdrukking klinkt in de eigen taal. Goed is het ook om ouders uit te nodigen in de klas, om iets te doen rond andere culturen door bijvoorbeeld het Arabisch schrift aan te bieden aan de andere kindjes zodat die kunnen zien dat dat anders is dan het onze.”

Waar kunnen leerkrachten en kunstenaars zich bijscholen rond die taalverscheidenheid op school?

Anouk • “Foyer biedt hierrond vorming aan en OCB stuurt dan weer taalondersteuners naar scholen op vraag van de scholen zelf. Die taalondersteuners gaan dan aan de slag met het leerkrachtenteam rond een specifiek thema zoals bijvoorbeeld spelling. Dan zijn er natuurlijk nog onze eigen vormingen van de Erasmus Hogeschool Brussel. Die staan in eerste instantie open voor leerkrachten, maar ook kunstenaars kunnen eventueel aansluiten.”

AANDE

SLAG

In wat volgt, willen we jou als lezer concreet aan de slag helpen met de uitwerking en opvolging van een artistiek project of traject. De tekst is gebaseerd op wat Lasso zelf aan den lijve ondervond tijdens het internationale scholenproject Move It en op wat ons werd verteld tijdens ontmoetingen met tal van Brusselse cultuurwerkers, leerkrachten en schooldirecties. In de vier hoofdstukken van het deel *Aan de slag* worden dan ook tal van *professionals* uit de culturele sector en uit het onderwijsveld geciteerd. Allemaal deelden ze graag hun ervaringen in dit magazine. Ook de stem van diegene waar het tenslotte om draait, de leerling, ontbreekt niet.

De vier hoofdstukken vertellen je heel concreet hoe doelstellingen te formuleren en de verwachtingen op elkaar af te stemmen, hoe het concept tot stand komt, welke de praktische en organisatorische vuistregels zijn en hoe een draagvlak en voldoende zichtbaarheid te creëren voor jouw project of traject.

Tot slot geven we nog even mee dat het hier gaat om *tips & tricks*. Wat hier wordt verteld, is niet zaligmakend. Het is slechts een leidraad. Het is niet gezegd dat in jouw project of traject dezelfde vragen rijzen, maar het geeft wel een overzicht van wat er kan gebeuren en hoe je er eventueel op kan reageren. Het allerbelangrijkste is om een open vizier en een groot incasservermogen te hebben en te houden, en natuurlijk om goed te overleggen met iedereen. Veel succes.

ONTDEKKEN EN VERRASSEN

OVER HET AFSTEMMEN VAN DOELSTELLINGEN

& VERWACHTINGEN

1. ONTDEKKEN EN VERRASSEN

Een partner vinden voor een artistiek project in een school is een eerste uitdaging. Een tweede is zorgen voor afstemming tussen alle betrokkenen over wat het project kan betekenen. Leerkrachten, directies, leerlingen en kunstenaars,... allemaal stappen ze met hun eigen ideeën, verwachtingen, doelstellingen en talenten aan boord. Het is niet vanzelfsprekend dat ieders verwachtingen en doelstellingen op één lijn liggen. Neem voldoende tijd voor een kennismaking en zorg ervoor dat bij de start van het project alle verwachtingen min of meer duidelijk zijn.

1.1. KIEZEN VOOR EEN KUNST-DISCIPLINE?

Om te bepalen rond welke kunstvormen je als school gaat werken, zijn er heel wat verschillende invalshoeken. Er zijn natuurlijk de eindtermen die zeer specifiek inzetten op bepaalde disciplines. Daarnaast heeft elke leerkracht, kind of jongere bovendien zijn of haar eigen interesses en talenten. Je kan je vooraf ook de vraag stellen of de kunstvorm eigenlijk wel belangrijk is voor het behalen van de doelstelling van het project. Zo niet, kan je misschien de keuze voor de kunstvorm open laten en eerder kiezen voor een artistieke samenwerking met

een bepaalde kunstenaar of kunstorganisatie. Belangrijk te weten is dat heel wat hedendaagse kunstenaars multidisciplinair werken waardoor de keuze voor een bepaalde discipline niet zo eenduidig is.

1.2. KUNSTENAAR OF SCHOOL GEZOCHT

Hoe kan je een kunstenaar vinden die voor jouw school een interessant artistiek project kan uitwerken? En hoe vind je als kunstenaar of kunstorganisatie een school die graag met jou in zee wil gaan? Mogelijke antwoorden op die vragen worden geformuleerd in het hoofdstuk *Kunstenaar of school gezocht*.

Wij zijn onderwijzers of kleuterleiders maar we hebben die bagage niet van een kunstenaar. Kunstenaars trekken altijd alles open, zij zien het groter geheel. Wij gaan focussen op een deelgebied maar verliezen het geheel uit het oog. Het is ook zo dat wij eerder van de kunst zelf zullen vertrekken, en dan bekijken hoe de kinderen daar mee omgaan. Terwijl het in dit project eerder gaat om het stimuleren van de creativiteit van de kinderen zelf... En dat is toch belangrijker, vind ik.

Directielid Lager Onderwijs

We hebben in onze artistieke praktijk onze eigen disciplines grotendeels achtergelaten, we werken meer vanuit de performance-idee, vanuit cross-over. En daarnaast was het toch eerder de bedoeling om algemeen de creativiteit van de kinderen aan te wakkeren, om te zien wat er bij hen leeft en van daaruit te vertrekken.

Kunstenaar

Voor mij was kunst ook eerder tekenen en beelden maken. Ik had er tot nu nooit zo bij stilgestaan dat ook dans en muziek kunst kunnen zijn.

Leerling, Lager Onderwijs

Volgens de leerlingen was kunst schilderen of dansen zoals ze dat zien in videoclip. Wij deden met hen dingen als body percussion dit is muziek maken met het eigen lichaam, verhalen en zinnen uitbeelden, ... Die benadering hadden ze niet verwacht.

Kunstenaar

1.3. EEN EERSTE KENNIS-MAKING

Enmaal je de keuze hebt gemaakt om met elkaar samen te werken, is het tijd om elkaar te leren kennen en de koers te bepalen. Voorzie hiervoor voldoende tijd en plan ook eens een gezellige lunch of koffiepauze aansluitend op een vergadering of werkmoment. Het zijn die informele momenten waarop je elkaar echt leert kennen. Dat gaat niet alleen via taal en woorden; zeker in een artistiek project komen heel wat andere manieren van communiceren aan bod. Ervaar elkaars manier van werken, laat je verrassen. Toch hoeft niet alles op voorhand doorgepraat te zijn!

Vanaf dag één moeten kunstenaars, leerlingen en leerkrachten in dialoog gaan met elkaar. De leerlingen zijn nieuwsgierig naar het leven van de kunstenaars – wat doen ze, wat fascineert hen, hoe zijn ze kunstenaar geworden,... – en de kunstenaars moeten interesse tonen in het leven van de leerlingen. Je mag niet bang zijn om meteen heel dicht bij elkaar te komen en jezelf te tonen. Alleen zo kan je mekaar leren begrijpen en respecteren. Je moet je kwetsbaar durven opstellen en dat is niet gemakkelijk.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

Je nodigt kunstenaars uit om een stukje van hun wereld, met hun aanpak en ideeën, binnen te brengen op school en in de klas. Laat de kunstenaars zelf aangeven hoe ze dat willen aanpakken. Samenwerken is alleen mogelijk als je de deur wil openzetten voor die ervaring.

Projectbegeleider, Lasso

Wat wij geleerd hebben is dat er een enorme kloof bestaat tussen het onderwijs zoals dat hier in deze school wordt georganiseerd, en de wereld waarin de kunstenaars leven. Er moet een wederzijds begrip zijn voor elkaars wereld en taal zodat we die op mekaar kunnen afstemmen.

Directielid, Lager Onderwijs

Door alle betrokkenen vooraf de kans te geven de temperatuur op te meten, kunnen heel wat problemen vermeden worden. Je kan beter inschatten waar je aan begint.

Kunstenaar

Als ik met kunstenaars samenwerk, maak ik graag op voorhand tijd om hen te leren kennen. Dan kunnen we samen uitzoeken wat zij mij kunnen leren en wat ik hen kan bijbrengen. Op die manier kan je een vruchtbare samenwerking opzetten.

Projectbegeleider, Lasso

Tijdens een kennismaking zoek je afstemming. Je maakt afspraken en neemt beslissingen. Dan gaat het project van start en kom je tot de vaststelling dat de ander het toch anders doet dan verwacht. Er zijn gewoon dingen die je al doende moet ontdekken, je kunt niet alles plannen.

Kunstenaar

Ik ga nooit alleen met een directie van start. Het is heel belangrijk dat de leerlingen de betrokkenheid van hun leerkracht voelen. Participatie door de leerkracht brengt het engagement van de leerlingen met zich.

Medewerker, De Munt

De samenwerking met de gemeenschapscentra was voor ons een hele fijne manier om de scholen te bereiken. In principe gebeurde alle praktische communicatie met de scholen via hen: de reservering, de planning, de aanbreng van materiaal. Toch vonden we het ook belangrijk om individueel contact met de leerkrachten op te nemen. De dirigenten probeerden zich steeds af te stemmen op een specifieke klasgroep, en een soort intake gesprek met de leerkracht was daarvoor wenselijk, m.b.t. de taalvaardigheid van de leerlingen, aanwijzingen i.v.m de zorg etc. Dat lukte niet altijd van de eerste keer en die rechtstreekse communicatie zal dan ook een aandachtspunt zijn voor volgende trajecten.

Medewerker, KMKG-MRAH

DE KENNISMAKING: WIE DOET MEE?

Stel jezelf als leerkracht voor, beschrijf je school

- achtergrond van de leerlingen en leerkrachten, de sfeer, de mentaliteit
- pedagogische visie en de plaats van kunst en cultuur op school
- invulling van vakken zoals Muzische Vorming of Esthetica
- voorbij en geplande kunstprojecten, themaweken, culturele uitstappen
- eigen ervaring met kunstprojecten
- tips voor het omgaan met je leerlingen

Kunstenaars delen hun visie op kunst graag met het schoolteam via:

- een live *performance*
- meegebrachte kunstwerken, boeken, materialen
- foto's, filmpjes, websites, online informatie
- een bezoek aan een tentoonstelling of voorstelling
- een kennismakingsworkshop
- een leuk gesprek

Ontdek samen wat mogelijk is met de klas.

- Hoe groot is de groep en willen jullie die opsplitsen?
- Wat is de achtergrond van de leerlingen?
- Zijn er leerlingen die specifieke zorgbehoeften hebben?
- Wat boeit de leerlingen? Waar zijn ze goed in? Wat zijn hun hobby's en interesses?
- Wat verwachten zij van de inhoud van een kunstproject?
- Kunnen er lesthema's worden geïntegreerd in het project?
- Doe dit eventueel samen met de klas!

Met onze leerlingen moet de aanpak kort en krachtig zijn: afgebakende en korte opdrachten met onmiddellijk resultaat. Zonder concreet doel voor ogen haken veel leerlingen snel af.

leerkracht, Secundair Onderwijs, BSO

TIPS

Ga tijdens de pauze samen naar de leraarskamer. Zo maakt het schoolteam kennis met de kunstenaar(s) en het project.

Draai samen een halve dag mee in de klas. Zo zie je de leerkracht en de kunstenaar aan het werk en maak je kennis met de leerlingen. Neem nadien de tijd om de opgedane indrukken te bespreken.

Organiseer een rondleiding in de school en bekijk samen welke lokalen geschikt zijn voor het project.

Laat je niet beperken door de huidige stand van zaken of de praktische aspecten van voorbije projecten, maar durf luidop te dromen: wat is je ideaal op vlak van kunst binnen de school?

1.4. DE KOERS BEPALEN

De gedeelde ervaringen tijdens de kennismaking vormen een goede basis om het te hebben over de verwachtingen en doelstellingen. Definieren waarom je een artistiek project doet en het **vastleggen van projectdoelstellingen** zijn niet hetzelfde. Het waarom van een artistiek project opent onmiddellijk het gesprek over de plaats van kunst en cultuur binnen de school en hoe de kunstenaar hiermee omgaat. Specifiek wat betreft de leerlingen kan je kunst en cultuur inzetten als doel op zich, om hen een unieke artistieke of kunstzinnige ervaring te bieden of als middel om andere doelstellingen te bereiken, bijvoorbeeld taalvaardigheid.

KENNIS bijbrengen ...

- over wat kunst is.
- over zichzelf, anderen en andere culturen.

ATTITUDES aanscherpen

- Cultuur of culturele uitingen leren appreciëren
- De zelfwaardering van een persoon verhogen – *empowerment*
- Een houding tegenover anderen en de wereld ontwikkelen

VAARDIGHEDEN ontwikkelen

- Zelf cultuur maken en het proces dat daarbij komt kijken ervaren
- Cultuur leren opzoeken als toeschouwer
- Maatschappelijke situaties proberen te begrijpen of te beïnvloeden
- Eigen creativiteit ontwikkelen

Bron: Veldtekening cultuureducatie. Beschrijvende studie met evaluatieve SWOT-analyse. (Vandenbroucke, A., Vermeersch, L., 2011, p. 106)

Elke partner zal een eigen visie hebben op het gewenste effect van het project bij de leerlingen, op school en daarbuiten. Zo kan je stilstaan bij doelstellingen uit de leerplannen en de vakoverschrijdende eindtermen die momenteel moeilijk of niet worden bereikt. Of kan je kruisverbanden zoeken tussen de thema's in de lessen en de concrete uitwerking van het project. Het artistiek project kan ook dienen om inspiratie op te doen, nieuwe contacten te leggen, de buurtwerking vorm te geven.

Eindtermen en ontwikkelingsdoelen?

Eindtermen en ontwikkelingsdoelen zijn de minimumdoelen van ons onderwijs, zoals ze door de overheid bepaald zijn. Eindtermen zijn minimumdoelen in het gewoon lager onderwijs, het gewoon secundair onderwijs, de

basiseducatie en het secundair volwassenenonderwijs, en bepalen voor de leerlingen een minimum inzake vier aspecten: kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes. Ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelen die de school bij haar leerlingen moet nastreven. Het kleuteronderwijs en het buitengewoon onderwijs werken met ontwikkelingsdoelen. De eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden verwerkt in de leerplannen die de school gebruikt. Meer weten? www.onderwijs.vlaanderen.be/eindtermen-en-ontwikkelingsdoelen

Ik wil de leerlingen niet introduceren in dé kunsten, wel hun zintuigen aanscherpen, zodat ze bewuster kijken en luisteren naar hun omgeving, zichzelf en de ander.

Kunstenaar

Wat wil je bereiken?

- Formuleer de doelstellingen zo concreet mogelijk
- sta stil bij de aanwezige kwaliteiten en durf je eigen zwaktes te formuleren
- sta ook stil bij de kansen of bezorgdheden die het project met zich meebrengt
- bepaal samen welke doelstellingen prioritair en realistisch zijn
- noteer voorbeelden van verwachte resultaten bij elke doelstelling
- laat je door die doelstellingen leiden voor het opzet van je project

TIPS

Verwachtingen worden gekleurd door het antwoord op de vraag 'Wat is kunst?'. Dat is voor iedereen anders natuurlijk. Neem tijd om daarover in gesprek te gaan. Een eerste mogelijk aanknopingspunt is het werk van de betrokken kunstenaars.

Laat iedereen zo concreet mogelijk verwoorden wat er van het project wordt verwacht. Er is geen reden tot paniek als die verwachtingen uiteenlopen. Belangrijk is dat ze uitgesproken worden, zodat je samen een reisweg kan bepalen waarop zoveel mogelijk verwachtingen worden ingelost. Botsen de verwachtingen? Ga dan het gesprek aan op zoek naar een gemene deler.

Ga in het leerplan op zoek naar eindtermen of ontwikkelingsdoelen die je kan bereiken met het project. Op die manier kan je aantonen dat het project niet zozeer bovenop alle anderen dingen komt, maar verduidelijkt je dat het meehelpt aan het bereiken van die eindtermen of ontwikkelingsdoelen.

Je kan de eerste workshop samen voorbereiden. Zo kan iedereen meteen zijn eigen sterktes en ideeën inbrengen. Bovendien sta je op die manier vanaf de eerste workshop als één team voor de klas.

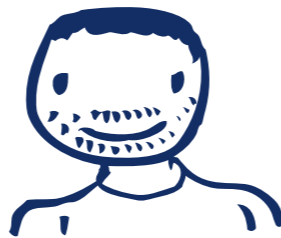
Voor mij is kunst niet de essentie van een project met kunstenaars. De kern is dat de leerlingen zichzelf beter leren kennen, in groep leren werken, hun lichaam op een andere manier ontdekken en hun schaamte overwinnen. Bedoeling is dat de leerlingen aan zelfvertrouwen winnen en dus sterker in het leven staan.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs ASO

Als je de leerlingen moet geloven zijn hun enige hobby's eten en slapen. Sport, hun gsm en Facebook, dat is hun leven. Toch ben ik er van overtuigd dat er leerlingen zijn die bijvoorbeeld graag toneel zouden spelen. Voor mij is dat meteen de hoofdreden om kunstenaars uit te nodigen in de klas: de leerlingen eens met iets anders, kunst in dit geval, in contact brengen.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

Als leerkracht moet je je engageren om los te laten. Het is belangrijk om te beseffen dat er werkmomenten zullen zijn en dat er chaos ontstaat, of dat de klas ontploft. Je confronteert de leerlingen met een nieuwe manier van werken en de kunstenaars met een nieuwe klasgroep.

Leerkracht, Lager Onderwijs

Wat ik ook heb ontdekt is dat niet alles om goed of fout gaat. Eerst durfden we ons niet zo laten gaan, omdat we bang waren dat ze ons zouden uitlachen; maar Martina stelde ons gerust en zei dat het lachen komt omdat we iets grappigs doen, en niet omdat ze ons uitlachen.

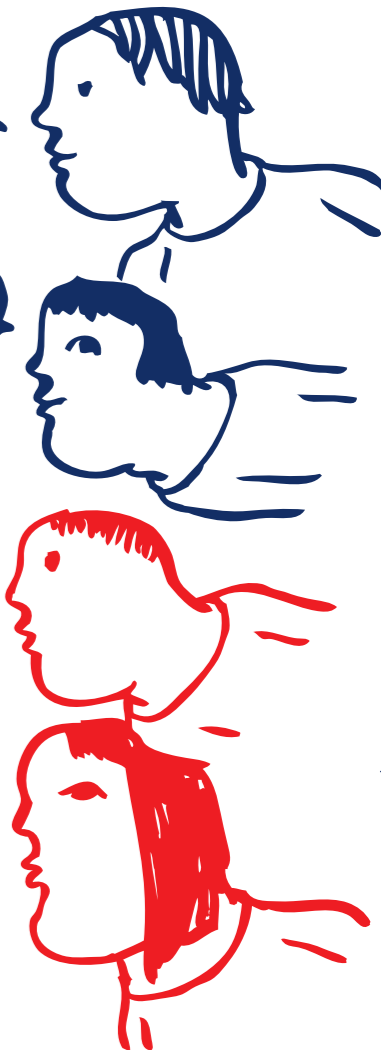
Leerling, Lager Onderwijs

Enthousiasme, dat is het enige wat ik de leerlingen wil bijbrengen. Vanuit zichzelf enthousiast zijn voor de keuzes die zij in hun leven maken.

Kunstenaar

De eerste keren was het wel heel moeilijk, want we begrepen niet altijd wat ze wilden van ons. Daarna werd het leuker, toen iedereen ideeën begon te geven. Dat was goed, we waren begonnen met iets te creëren.

Leerling, Secundair Onderwijs

We wilden de leerlingen laten ontdekken hoe belangrijk het is om andere talen te kennen en te durven spreken. We kozen daarom voor een Engelse en een Franstalige kunstenaar, zo oefenden de leerlingen hun talen in een reële situatie.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs
ASO

Ik verwacht dat er talenten worden ontdekt, want die zijn er zeker. En dat de kinderen op een andere manier met mekaar leren omgaan in de klas, dat er meer dialoog komt en er stilaan andere relaties kunnen ontstaan.

Directielid,
Lager Onderwijs

Leerlingen leren samenwerken en leren openstaan voor andere ideeën. Respect leren hebben voor de mening van anderen, dat was voor mij belangrijk.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

Dat de leerlingen zich bewust worden van hun talenten. Dat geldt zeker voor de leerlingen die van zichzelf vaak zeggen dat ze niet creatief zijn.

Kunstenaar

Durven fouten maken en leren hoe ze vanuit die fouten verder kunnen werken, dat probeer ik hen bij te brengen.

Kunstenaar

Met het project werden doelstellingen behaald binnen de eindtermen, die wij in de lespraktijk niet zo makkelijk halen. Bijvoorbeeld in groep werken, of goed gedrag in het verkeer wanneer de leerlingen op verplaatsing gingen.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

Een primaire DNA-eigenschap van het onderwijs is doelgericht werken. Doelstellingen en eindtermen, dat is voor de leerkracht vertrouwde terminologie. Maar misschien kan het ook eens anders. Ook het ondoelmatige heeft nut, omdat dat net het creatieve aanspoort.

Kunstenaar

Nu, op het einde, komt het allemaal samen. In het begin snapte ik het niet goed, ze deden precies allemaal aparte dingen zonder eigenlijk een doel voor ogen te hebben.

Leerling,
Secundair Onderwijs

Staj jij jouw lessen af voor het project? Denk dan eens na met je collega's en de kunstenaars hoe een deel van jouw lessenspakket kan worden geïntegreerd. Misschien kunnen de leerlingen tijdens de lessen Nederlands een blog uitwerken over hun ervaringen of een fotoreportage in elkaar steken tijdens de lessen ICT.

Projectbegeleider, Lasso

Jeugd & Muziek Brussel heeft een aanbod voor de vrije tijd, maar het gros van de activiteiten situeert zich tijdens de schooltijd. Een van onze aandachtspunten is dat kinderen ook buiten de schoolmuren treden, dat ze de kunstuizen in Brussel, die vaak ook onze partners zijn, leren kennen, ... Ook dat kan een focus van een kunstenaar zijn.

Medewerker, Jeugd en Muziek Brussel

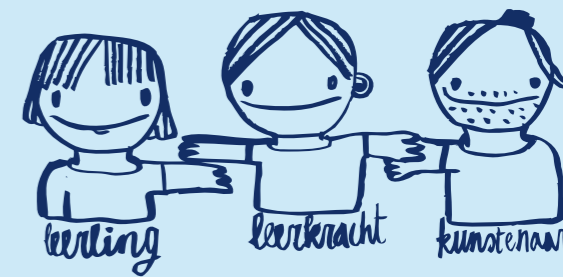
Ik denk dat het weinig scholen en kunstenaars gegeven is, om zonder enige tussenschakel, met elkaar aan de slag te gaan. Er is toch veel communicatie nodig, en methodische omkadering om een artistiek scholenproject te doen slagen.

Medewerker, BOZAR

ARTISTIEK SCHOLEN-PROJECT IN DE KIJKER: MOVE IT

KORTE BESCHRIJVING

'Move It', een internationaal scholenproject met kunstenaar Airan Berg, werd tijdens het schooljaar 2013-2014 in zes Brusselse scholen georganiseerd. Lasso trad op als projectcoördinator. Dit project plaatste creativiteit centraal en zette gedurende acht weken een team van drie kunstenaars aan het werk in één klas. Gedurende zeven weken werkte het trio telkens twee halve dagen per week. De achtste week was een projectweek waarin de reguliere lessen opgeschort werden en er een volle week intensief doorgewerkt kon worden. In het project stond de samenwerking

tussen leerlingen, leerkrachten en kunstenaars centraal en niet een na te streven artistiek doel. Een hele uitdaging voor zowel leerlingen als leerkrachten in een schoolsysteem dat toch overwegend resultaatgericht functioneert.

Door het project konden de leerlingen ervaren wat een creatief proces is en hoe het voelt om het resultaat van dat proces te tonen aan anderen als ze dat wilden. Zo toonden Mehdi (12) en Ayoub (11) hun stukje schaduwtheater aan hun klasgenoten uit het vijfde en zesde leerjaar van basisschool

Windroos in Molenbeek. Begeleid door kunstenaar Martina Winkel verzinnen ze het verhaal, tekenen de personages en maakten er schaduwpoppen van zodat ze hiermee hun verhaal konden vertellen met schaduwen op de muur. De kunstenaars boden materiaal en hulp aan wanneer de leerlingen dat vroegen. Maar het bleef altijd de bedoeling dat alle verhalen, ideeën en bewegingen van de leerlingen zelf kwamen. De eigen creativiteit bleef centraal staan wat soms tot een mooi eindresultaat leidde maar vooral voor heel wat leerlingen en leerkrachten een boeiende zoektocht opleverde...

SAMENWERKENDE PARTNERS

DE KUNSTENAARS

De artistieke coördinatie van het project was in handen van de Oostenrijkse kunstenaar Airan Berg, die de afgelopen jaren al gelijkaardige projecten in andere Europese steden had gerealiseerd. Hij betrok een aantal internationale kunstenaars bij het project. Daarnaast werd via het Brussels Kunstenoverleg een oproep gelanceerd naar kunstenaars die Brussel als uitvalsbasis hebben. Volgende kunstenaars werkten mee: Heike Langsdorf (dans), Christoph Ragg (performance en geluid), Gustavo Miranda (muziek), Yentl de Werdt (dans), Martina Winkel (schaduwtheater), Sofiane Remadna (muziek), Dafne Maes (dans), Pieter Van den Bosch (performance en beeldende kunst), Cynthia Loemij (dans), Daan Milius (video), Danja Cauwbergs (beeldende kunst) en Jochem Devens (videokunst).

DE BETROKKEN SCHOLEN

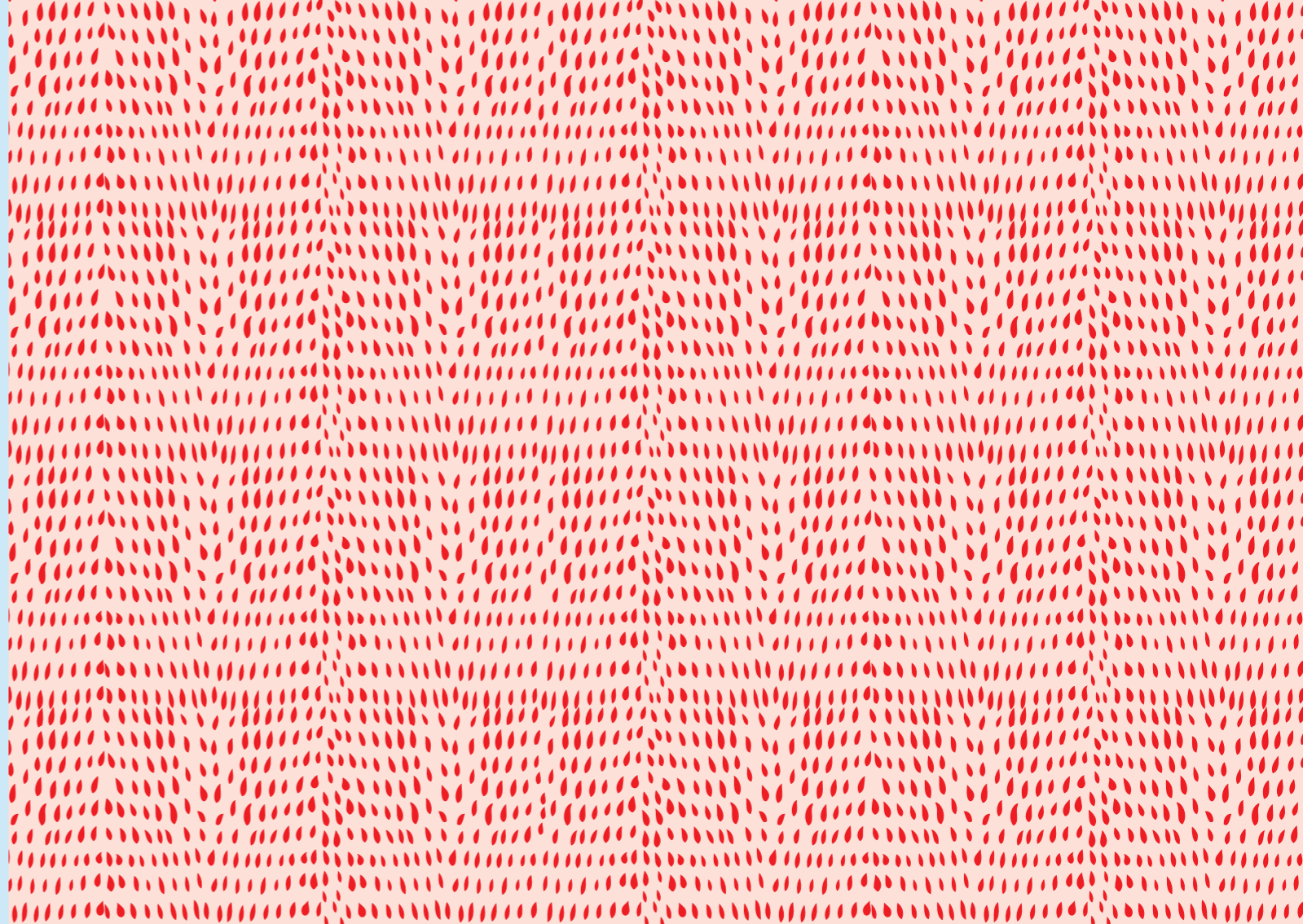
Van bij de aanvang was er gekozen om zes zeer diverse scholen bij het project te betrekken om zo te kunnen analyseren wat het effect is van een dergelijk project in scholen uit verschillende onderwijsniveaus en -richtingen. Aan het project namen twee basisscholen deel, namelijk Brede School Sint-Gillisschool (3e kleuterklas) en Gemeentelijke Basisschool Windroos Molenbeek (5e en 6e leerjaar). Daarnaast namen drie secundaire scholen deel: Go! Atheneum Toverfluit Molenbeek (3e jaar BSO richting kantoor en verkoop), Jan van Ruusbroeckcollege Laken (3e jaar ASO economische wetenschappen) en Victor Hortaschool Evere (3e jaar BSO voeding en verzorging, metaal en hout). Ook een school uit het buitengewoon onderwijs Kasterlinden Sint-Agatha-Berchem (type 9, autismespectrumstoornis, 1e graad middelbaar) deed mee aan dit project.

TIMING

2013 – 2014

MEER INFO

www.lasso.be

WAT DOEEN WE CONCREET?

OVER HET CONCEPT VAN HET PROJECT

2. WAT DOEN WE CONCREET?

Het doel van het project is duidelijk. Tijd dus om een reisroute uit te stipelen! De ideale reisroute bestaat niet. Meer zelfs, de mogelijkheden zijn oneindig, want elke school, elke leerkracht, elke leerling, elke kunstenaar is anders. En eens je aan de slag bent, zal je vast en zeker nog zijwegen inslaan en alternatieve routes bewandelen. Toch moet je op voorhand een duidelijk vertrekpunt vastleggen. Het concept van het project moet je zo veel mogelijk afstemmen op de eerder geformuleerde doelstellingen. Je moet keuzes maken rond de kunstdisciplines die aan bod komen, de intensiteit van het project, of er al dan niet wordt gewerkt in functie van een concreet eindresultaat, over de zichtbaarheid van het project, over wie er allemaal inspraak heeft in het project en hoe flexibel je hiermee kan omgaan.

2.1. INTENSIEF, MAAR HOE?

In het concept leg je vast welke investering nodig is om de doelstellingen te halen. Gaat het over een korte projectweek of kies je voor een samenwerking die het hele schooljaar of zelfs meerdere jaren duurt? Hoeveel klassen en leerkrachten zijn erbij betrokken? Wordt er bijvoorbeeld met één klas op lange termijn samengewerkt of kies je voor een schoolbreed project gedurende een week? En met hoeveel kunstenaars werk je samen? Elk kind of elke jongere heeft zijn eigen temperament, interesses en talenten. Misschien is het daarom fijn om met meerdere kunstenaars in zee te gaan.

Bij een samenwerking is het niet alleen belangrijk dat de leerlingen kunnen samenwerken, het is nodig dat de leerkrachten ook betrokken zijn. Als je in een school komt om een voormiddag te werken, dan wil je dat de leerkracht daar volop in meegaat. De leraar heeft op dat moment echt een belangrijke rol en een voorbeeldfunctie. Hoe de leerkracht betrokken is bij het project en het tussen de ateliers levendig houdt, is zeer bepalend voor de interesse en betrokkenheid van de kinderen.

Projectbegeleider, De Batterie

Het is een groot voordeel wanneer minstens één leerkracht het volledige traject aflegt met de leerlingen en de kunstenaars.

Leerkracht, Secundair Onderwijs ASO

Als enige leerkracht continu aanwezig zijn, zorgt niet voor draagkracht. Veel collega's wisten, ondanks hun interesse in het project, amper waar we mee bezig waren. Bovendien rust alle verantwoordelijkheid op de schouders van één iemand.

Leerkracht, Secundair Onderwijs BSO

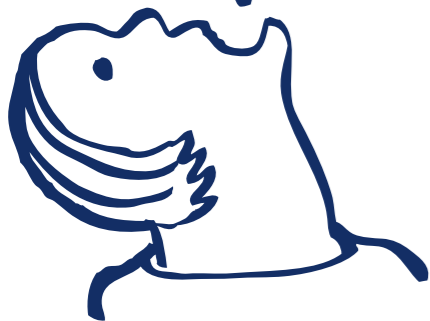
Leerkrachten die slechts af en toe instapten, kenden het grotere plaatje niet. Zij wisten – begrijpelijk – niet altijd wat we aan het doen waren en wat van hen precies verwacht werd wanneer ze aanwezig waren.

Directielid, Secundair Onderwijs BSO

Tijdens die acht weken leer je om meer te durven en te doen en zelfzeker te worden.

Leerling,
Secundair Onderwijs

Als je gedurende één week alle lessen opschort, dan moeten alle vakken en leerkrachten in het project stappen. Je vermijdt dat je enkel samenwerkt met de collega's die bereid zijn hun lesuren af te staan.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs ASO

Op een bepaald moment ben ik één-op-één-trajecten gaan organiseren, waarbij elk kind op bezoek ging bij een kunstenaar die hem of haar fascineerde. Zo werd een meisje dat graag danste in contact gebracht met een professionele danseres. Beiden hebben dan een ganse namiddag geïmproviseerd. Ik kan je vertellen dat elk van die momenten vaak heel bijzonder en intens waren.

Kunstenaar

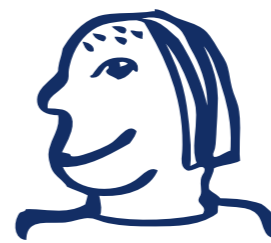
Wanneer wij iets gewoons deden, vonden de kunstenaars dat soms geweldig. En als wij iets heel raars deden, vonden de kunstenaars dat net normaal. Dat vond ik een leerrijke ervaring.

Leerling,
Secundair Onderwijs

Als ik alleen voor een groep sta val ik gemakkelijk op dezelfde activiteiten terug. Door met twee andere kunstenaars voor de klas te staan, heb ik dingen gedaan die ik in mijn eentje niet had gedurfd, of niet aan was begonnen.

Kunstenaar

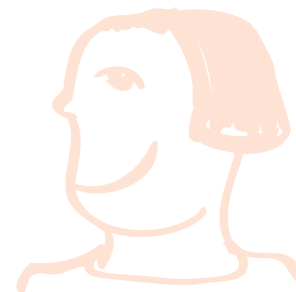
Als je als kunstenaar aan de slag wil in een schoolse context, moet je vooral een nieuw publiek durven aanspreken. Je moet je kunnen aanpassen aan de heel wisselende schoolcontexten. De scholen zijn onderling heel verschillen, de leerkrachten ook. Het is belangrijk dat je kan omgaan met die grote diversiteit.

Medewerker,
Jeugd en Muziek Brussel

Het publiek kan iets teruggeven. Bepaalde kunstenaars, Honoré D'O bijvoorbeeld, doen niets liever dan hun werk te tonen aan jongeren. De kunstenaar kan gevoed worden door wat de kinderen denken, en de kinderen door het werk van de kunstenaar, door zijn of haar visie. Het gaat om een wisselwerking.

Medewerker, BOZAR

 checklist

TIJD EN INZET

Sta stil bij volgende vragen...

- Hoe tijdsintensief is het project voor de leerlingen, leerkrachten en kunstenaars?
- Is de kunstenaar voortdurend aanwezig of slechts op beperkte tijdstippen?
- Welke leerkrachten zijn aanwezig als de kunstenaar met de klas werkt?
- Hoe intensief werkt de leerkracht mee?
- Hoe zorg je ervoor dat alle betrokken leerkrachten weten wat er tijdens de werkmomenten met de kunstenaar juist gebeurt?
- Wat gebeurt er voorafgaand aan de werkmomenten met kunstenaars en wat na afloop?
- Wordt er ook tijdens de afwezigheid van de kunstenaars aan het project gewerkt?

Wanneer je als leerkracht elkaar afwisselt is het moeilijk om het overzicht te bewaren.

Je weet niet altijd wat er tijdens vorige werkmomenten gebeurd is, waardoor je moeilijk kan inschatten waar het project naartoe gaat.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

2.2. IETS TONEN OF NET NIET?

Bij het bepalen van het project is het cruciaal om het ook te hebben over het al dan niet tonen van een eindproduct. Sommige projecten zijn procesmatig van aanpak en focussen in eerste instantie op de weg die de leerlingen afleggen, samen met de leerkracht en kunstenaar. Door een aantal kapstokken, afspraken, thema's of materialen aan te reiken, creëer je als kunstenaar of leerkracht een kader waarbinnen je de leerlingen vrij laat. Of er een eindproduct komt en de kwaliteit van wat er te zien is, is daarbij vaak van secundair belang. Kiezen jullie van bij de aanvang voor een duidelijk einddoel zoals het maken van een kwaliteitsvolle theatervoorstelling of tentoonstelling, dan spreken we eerder van een productgerichte aanpak en komt de manier waarop dit bereikt wordt, het proces dus, op de tweede plaats te staan.

Niet het presteren en het streven staat centraal. Wat van belang is, is vertrouwen geven, durven, samen ontdekken, vrijheid en plezier beleven,... Die momenten zitten niet in een eindproduct, wel in het proces, in de activiteiten.

Kunstenaar

De kunstenaars zijn niet bang wat anderen zullen zeggen over hen. Ik zou dat ook graag kunnen, want vandaag is de eerste keer dat ik voor een publiek ga dansen. En dan gaan er mensen naar ons kijken en dat is raar. Misschien doe ik het niet goed en kijken de mensen naar mij omdat het slecht is.

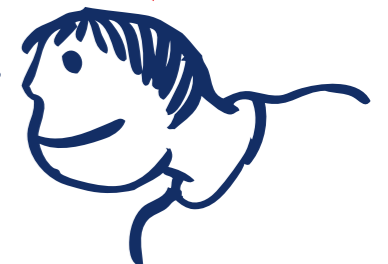
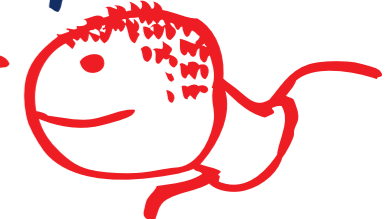
Leerling, Secundair Onderwijs

We hadden beslist dat we weliswaar geen volwaardige voorstelling zouden maken, maar wel een stevig eindproduct dat kon worden gebracht voor een publiek. Een eindproduct is voor mij toch iets noodzakelijks: het houdt de aandacht vast en het zorgt ervoor dat het hele proces niet te vrijblijvend wordt.

Kunstenaar

We werken zonder te mikken op een eindresultaat. We moeten uitzoeken wat we samen willen doen. Zowel leerlingen als leerkrachten zijn zo'n vrijheid niet gewoon. En dat valt erg moeilijk binnen een school... Een ruimte waarin een tijdje niets moet – waaruit dan iets kan groeien – dat verandert juist mensen, maakt ze zelfbewuster.

Kunstenaar

De leerlingen zagen een toonmoment niet zitten. We maakten daarom met hen een resumé van wat we de voorbije weken hebben gedaan door een aantal opdrachten en acties die succesvol waren, te herhalen voor een beperkt publiek.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

We bouwden regelmatig kleine toonmomenten in. Na een opdracht bijvoorbeeld. Zo zien de leerlingen hoe de anderen invulling hebben gegeven aan de opdracht en kunnen ze daar misschien iets van opsteken. Je ziet ook een evolutie in die momenten. Sommige leerlingen zijn in het begin enorm verlegen, en na een tijdje smeken diezelfde leerlingen bijna om dergelijke momenten.

Kunstenaar

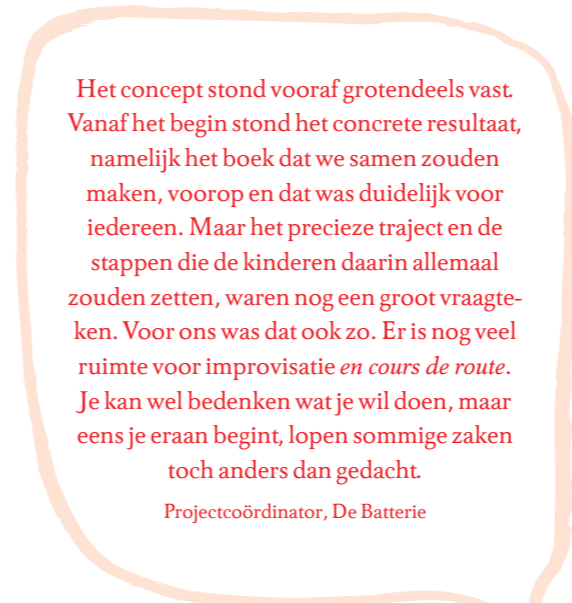
Ik wil graag laten zien dat we iets hebben geleerd en tonen dat er leerlingen zijn met talenten die wij nog niet kenden – en die ze misschien zelf nog niet kenden.

Leerling,
Lager Onderwijs

De leerlingen moeten ergens naar toe kunnen werken. Ze willen tonen dat ze iets kunnen, dat ze iets hebben gedaan. Iets van een presentatie zou zeker mogen, maar dat hoeft niet groots of publiekelijk te zijn. Het werkproces is minstens zo belangrijk.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BSO

Het concept stond vooraf grotendeels vast. Vanaf het begin stond het concrete resultaat, namelijk het boek dat we samen zouden maken, voorop en dat was duidelijk voor iedereen. Maar het precieze traject en de stappen die de kinderen daarin allemaal zouden zetten, waren nog een groot vraagstuk. Voor ons was dat ook zo. Er is nog veel ruimte voor improvisatie *en cours de route*. Je kan wel bedenken wat je wil doen, maar eens je eraan begint, lopen sommige zaken toch anders dan gedacht.

Projectcoördinator, De Batterie

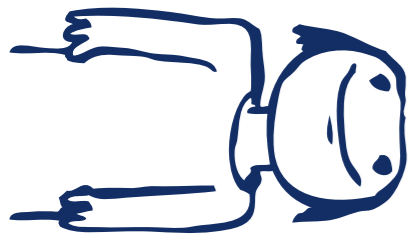
2.3. OVERLEG ONDERWEG

Een goede samenwerking vraagt om overleg: overleg tussen kunstenaar en leerkracht en overleg met de leerlingen. Het spreekt voor zich dat dit best op regelmatige basis gebeurt in de loop van het project. Dit geeft de kunstenaar de kans om zijn of haar manier van werken te verduidelijken. De leerkracht en de leerlingen kunnen hun impressies van wat er gebeurt is en hoe ze zich daarbij voelen kenbaar maken. Ook het verdere verloop van het project kan besproken worden. Hoeveel overleg er nodig is, hangt af van project tot project.

TIPS

Laat de leerlingen regelmatig foto's en video's maken. Dat beeldmateriaal legt het werkproces bloot, voor de betrokkenen en voor externen. Je kan dat beeldmateriaal bijvoorbeeld presenteren tijdens een ontbijt dat je organiseert op de laatste dag of bij een afscheidslunch.

Wil je het project tonen, wacht dan niet tot de laatste dag. Organiseer tussendoor open lesdagen of nodig collega's en ouders uit tijdens een repetitie. Je legt zo ook minder druk op de leerlingen.

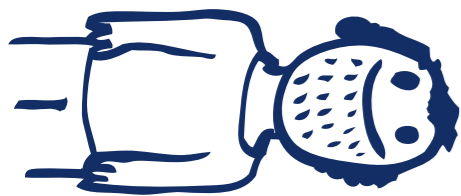
Je leert veel uit die korte gesprekken met elkaar. Zowel de leerkracht als de kunstenaar is expert binnen zijn of haar domein. De kunstenaars leerden om meer structuur te brengen, ik om de zaken ook af en toe gewoon los te laten.

Leerkracht, Secundair Onderwijs BSO

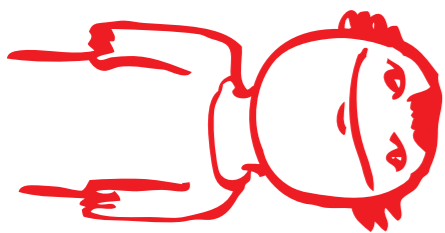
Als leerkracht is het soms moeilijk om te begrijpen waarom kunstenaars een bepaalde activiteit doen en wat ze daarmee willen bereiken. We voorzagen telkens vijf minuten voor en na het werkmoment om dit te bespreken.

Leerkracht, Secundair Onderwijs BSO

Als kunstenaar had ik de leerkrachten nodig. Hun pedagogisch advies en ondersteuning waren heel belangrijk voor mij.

Kunstenaar

Door samen terug te blikken, geef je de leerlingen de kans om te benoemen wat ze deden. Je doet hen stilstaan bij wat ze graag of niet graag doen en waar ze goed in zijn.

Kunstenaar

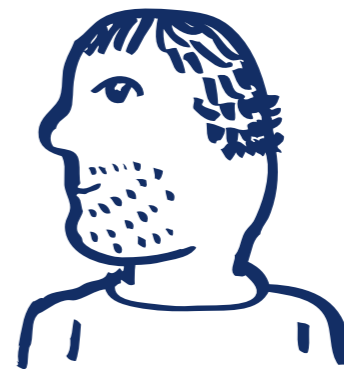
Voor de leerlingen was er een logboek waarin ze elke dag konden schrijven wat ze van de activiteiten vonden, welk materiaal ze nodig hadden en welke ideeën ze graag verder wilden ontwikkelen.

Kunstenaar

Elk werkmoment startte met het overlopen van de vorige sessie. Aan de hand van foto's en notities visualiseerden we met de leerlingen wat al was gebeurd en waar we die dag mee verder zouden gaan.

Leerkracht, Lager Onderwijs

TIPS

Kaart problemen of twijfels meteen aan, in plaats van dapper verder te doen. Sta niet alleen stil bij wat fout liep. Benoem liever expliciet wat je een succes vond en bouw daarop verder.

Heb je nood aan wat meer houvast? Grijp dan terug naar de vooropgestelde doelen en omschrijf in welke acties, resultaten of activiteiten je bepaalde doelstellingen al dan niet verwezenlijkt ziet. Indien nodig kan je samen het project bijsturen.

Heb je geen tijd om met alle betrokken leerkrachten en kunstenaars samen te zitten? Stuur dan een schriftelijke bevraging rond. Je geeft zo toch de boodschap dat ieders mening telt. Koppel de feedback nadien terug naar alle betrokkenen.

2.4. AFSLUITEN EN EVALUEREN

Neem ook tijd om het project op een fijne manier af te sluiten. Bedank iedereen, maak er een ritueel afscheid van, kortom besteed voldoende aandacht aan een waardig einde van het project voor de leerlingen, leerkrachten en de school. Maak na het project ook ruimte vrij om het samen te evalueren. Zijn de oorspronkelijke doelstellingen gerealiseerd? En waren jullie tevreden met het resultaat? Wat waren de sterke punten van het project en wat kon beter? Een eindevaluatie is een moment om terug te blikken, maar ook om vooruit te kijken en misschien al plannen te maken voor een nieuwe samenwerking.

Ik vond dat in feite wel goed dat we dat niet echt wisten, want nu hebben we eerst alles opgepikt om het pas daarna te leren gebruiken; we zouden niet hetzelfde resultaat hebben gekregen.

Leerling, Secundair Onderwijs

Wij hebben superinteressante dingen bereikt, maar voor een toeschouwer kan het lijken alsof er gewoon wat speeltuurtjes zijn geweest. Terwijl ik zie dat de leerlingen veel gecreëerd hebben en zichzelf en elkaar beter hebben leren kennen. Dat kwam tijdens de eindevaluatie ook boven drijven.

Kunstenaar

Na het toonmoment organiseerde de school nog een gezellig moment met een hapje en drankje voor alle betrokken leerkrachten en kunstenaars. Er werd nagebabbeld over het traject en over het toonmoment en er werden ook al nieuwe plannen gesmeed.

Projectcoördinator, Lasso

TIPS

Laat alle betrokkenen een *wishlist* opstellen voor de toekomst. Dat kan een inspiratiebron zijn voor toekomstige projecten.

Liep de samenwerking niet helemaal zoals jullie verwacht hadden en zien jullie op tegen een eindevaluatie? Spreek een neutrale bemiddelaar aan die het evaluatiegesprek mee in goede banen kan leiden.

ARTISTIEK SCHOLEN-PROJECT IN DE KIJKER: ART@SCHOOL

KORTE BESCHRIJVING

art@school was een kunsteducatief project voor kleuterscholen, lagere en middelbare scholen, ontwikkeld en opgestart door hedendaagse kunstenaars Griet Dobbels en Jan De Cock. art@school was een experiment en had als doel hedendaagse kunst blijvend te introduceren in het reguliere onderwijs door het te laten infiltreren binnen de vakinhouden. Na twee jaar vooronderzoek werd een pilootproject opgestart in het Sint-Jan Berchmanscollege te Brussel. Het unieke aan art@school was het concept dat zowel de kleuterschool, de lagere school als het secundair bij het project

betrokken waren. Door zowel te werken met de hele school als binnen de klas probeerden ze de grenzen te openen en vaste gewoontes te doorbreken. Zo plaatsten ze bijvoorbeeld een Véloscoop in de school, een vintage hometrainer met zoötroop. Als er gefietst werd, brandde het licht, draaide de cilinder en zag je bewegend beeld. De Véloscoop stond eerst in de kleuterschool en verhuisde doorheen het project naar de lagere en de middelbare school. Zowel de kleuters, als de leerlingen van het lager en het secundair maakten hiervoor een beeldverhaal. Daarnaast

waren er ook acties per klas, maar ook hier was er een rode draad doorheen de acties, namelijk de klasfoto. Voor de klasfoto maakten de leerlingen van het 5e leerjaar pennendozen in papier maché, waarbij ze zich inspireerden op hun lievelingsdier. De leerlingen van het 2e middelbaar schreven een motto in het Latijn dat verwees naar hun persoonlijkheid. Vervolgens brachten ze dit volgens hun eigen inbreng in beeld. Zo had elke klas een eigen project dat werd vastgelegd op een klasfoto. Deze klasfoto's werden verzameld in een tijdslijn en vormden zo een geheel voor de hele school.

SAMENWERKENDE PARTNERS

De samenwerking tussen Jan De Cock en Griet Dobbels was ontstaan uit een gedeelde interesse voor het conflict in het werk van beide kunstenaars. Alle twee proberen ze grenzen te overschrijden: van zichzelf, hun werk, het medium en de ruimte. Inhoudelijke raakpunten van hun werk zijn onder meer het belang en de functie van de ruimte, tijdelijkheid/tijdloosheid, vluchtigheid, het moment, het landschap, grensgebieden, opbouwen/afbreken en het werken op schaal.

In hun samenwerking voor art@school tastten beide kunstenaars de grenzen en verschillen af en

zochten ze raakpunten in hun werk op. Het werd een evenwichtsoefening waarbij ze elkaars terrein zijn binnengedrongen, hierop zijn gaan bewegen en elkaar een spiegel hebben voorhouden.

TIMING

2009 - 2014

MEER INFO

www.grietdobbels.be
www.jandecock.net
www.lasso.be

PLANNEN EN ORGANISEREN

OVER PRAKTISCHE ASPECTEN EN AFSPRAKEN

3. PLANNEN EN ORGANISEREN

Samenwerken betekent proberen, durven, aanpassen, vallen en opstaan. Je begeeft je als school, leerkracht, leerling en kunstenaar samen op onontgonnen terrein. Vermijd dat je je tijdens het werkproces nog met praktische vragen moet bezighouden. Maak vooraf duidelijke afspraken over de planning, lokalen, het nodige materiaal en welke regels nageleefd moeten worden.

3.1. TIJD VRIJMAKEN

Het lessenrooster bepaalt wanneer een klas zich aan welke leerkracht mag verwachten. In het lager onderwijs is dat meestal erg eenvoudig: één leerkracht voor één klas. Alleen voor bijvoorbeeld lichamelijke opvoeding, religie/zedenleer of muzische vorming neemt iemand anders het soms over.

In het secundair onderwijs ligt dat anders. Een schooldag is opgedeeld in lesblokken van 50 minuten. Vaak staat elk lesuur een andere vakleerkracht voor de klas, soms moet de klas ook wisselen van lokaal. Daarnaast zijn er ook projectweken waarbij het gewone lessenrooster opzij wordt geschoven en de school, graad of klas rond een bepaald thema op een intensievere manier werkt. Zorg dat het duidelijk is hoeveel tijd er wordt vrijgemaakt voor het artistiek project in de schoolkalender, het lessenrooster of de projectweken.

EEN DUIDELIJKE PLANNING!

- Hou in de mate van het mogelijke rekening met:
  - examenperiodes
  - schoolvakanties
  - de drukke startmaand september en afrondingsperiode in juni
  - schoolreizen, klasuitstappen en projectweken
  - religieuze feesten
  - oudercontacten
  - schoolfeest en andere reeds geplande activiteiten
- Leg op voorhand duidelijk vast wie wanneer aanwezig moet zijn en in welk lokaal.
- Bepaal op voorhand hoe lang de activiteit zal duren.
- Hou rekening met de verplaatsing van de leerlingen van en naar de lokalen of externe locatie.
- Maak duidelijk afspraken over pauzes en speeltijd.

Meerdere lesuren of zelfs dagen na elkaar werken, betekent voor de school schuiven met lessen en lokalen, afspraken maken met de leerkrachten wiens uren veranderen of wegvalen en dergelijke. Geen eenvoudige klus. Hoe vroeger de planning van het kunstproject duidelijk is, hoe makkelijker voor de school.

Projectbegeleider, Lasso

De kerstvakantie viel halverwege het project. Die twee weken pauze waren goed voor het werkproces. De leerlingen waren na de vakantie meer op hun gemak omdat ze ondertussen wisten wat er te gebeuren stond. Het project was nu niet meer nieuw voor hen.

Leerkracht,
Secundair onderwijs BSO

Het grote verschil tussen werken in lagere versus secundaire scholen is tijd. Tijd is veel meer gelimiteerd in secundaire scholen. Meestal is er een leerkracht die graag iets wil doen met ons, maar die leerkracht staat natuurlijk ook slechts 50 minuten voor de klas. Iets doen over twee uur, zoals een actieve inleiding, vraagt dus ook overleg met de tweede leerkracht.

Medewerker, De Munt

TIPS

Voorzie een paar overlegmomenten te veel. Achteraf een afspraak schrappen is gemakkelijker dan last minute een extra gaatje vinden in ieders agenda. Hou net voor en na de eigenlijke activiteiten ook wat tijd vrij voor een laatste afstemming en evaluatie.

Ga na of er andere activiteiten gepland zijn die je kan integreren in het project. Zo kan de kerstviering eens wat anders worden of is het oudercontact een uitgelezen kans om ouders te tonen waar hun kinderen op school mee bezig zijn.

Beslis vooraf of de vaste pauzes moeten worden gerespecteerd tijdens de werkmomenten. Schuiven met die uren is niet altijd mogelijk, bijvoorbeeld wanneer de leerlingen 's middags warm eten op school.

3.2. EEN LOCATIE VINDEN

Een klaslokaal is niet altijd de beste locatie voor een artistiek project. Bespreek op voorhand wat de minimumvereisten zijn om te kunnen werken en ga indien nodig op zoek naar een ander lokaal op school. Je kan de samenwerking met de kunstenaars ook beschouwen als een kans om samen met de leerlingen op ontdekkingsreis te gaan in de buurt of in de stad. Ook als je ruimte tekortkomt of als op school geen geschikte ruimtes te vinden zijn, kan een samenwerking met een partner in de buurt, zoals een gemeenschapscentrum of kunstenhuis, dit praktisch probleem oplossen. Je kan ook gebruik maken van openbare ruimtes.

We konden op voorhand moeilijk inschatten of we best met de hele klas of in kleinere groepen zouden werken. We hebben dat *en cours de route* voortdurend aangepast. Soms werkten we samen in één lokaal, soms zochten we met verschillende groepen een andere locatie op.

Kunstenaar

Jongeren zitten al pakweg 250 dagen per jaar op school. Dat kennen ze intussen al. Laat hen toch ook de wereld daarbuiten ontdekken en zoek dus naar locaties buiten de school. Door op locatie te werken, koppel je het project los van de school. Je creëert een labo-situatie waarin de kunstenaars, de leerlingen en de leerkrachten echt *carte blanche* krijgen.

Kunstenaar

We hebben op school heel wat ruime ateliers waar je gemakkelijk in groepjes aan het werk kan. Voor dans zijn deze lokalen veel minder geschikt omwille van de tegelvloeren en de vele banken en werktafels die in de weg staan.

Leerkracht
Lager Onderwijs

De kunstenaars namen ons mee naar het park. Met hen zagen we dingen die wij zelf niet zouden opmerken.

Leerling, Lager Onderwijs

Grenzen zitten vaak in ons hoofd, en het is aan ons als kunstenaars om ze in vraag te stellen. Daarom neem ik de leerlingen graag mee naar buiten, om hen met een andere situatie en een ander perspectief, te confronteren.

Kunstenaar

Op locatie werken betekent verplaatsen. Het vraagt ook veel organisatie van de school. Dat kost geld, tijd en energie. Weeg de voor- en nadelen op voorhand dus goed af!

Projectcoördinator, Lasso

School hangt voor de leerlingen samen met een gedragscode, regels en afspraken: de bel, de gang, de meetlat. Op school zijn er al zoveel zekerheden. Pas als je de leerlingen meeneemt naar een andere wereld dan de school kunnen ze volgens mij echt vrij zijn.

Kunstenaar

De tocht van en naar de kunstinstelling waar het project doorging, gaf de leerlingen de tijd om de knop om te draaien van school naar project.

Kunstenaar

RUIMTE OP SCHOOL?

- > Sta stil bij de mogelijkheden en beperkingen van elke beschikbare ruimte in de school.
- > Het hoeft niet allemaal binnen: denk ook aan de speelplaats of tuin.
- > Leg de beschikbaarheid van de ruimtes naast de opgestelde planning.
- > Voorzie voldoende marge; beter een werkplek te veel dan één te weinig.
- > Hou rekening met eventuele geluidsoverlast voor de lokalen ernaast.
- > Voorzie ook ruimte om materiaal op te bergen tijdens de momenten dat je niet aan het werk bent.
- > Zorg ervoor dat de gereserveerde lokalen ook werkelijk beschikbaar en toegankelijk zijn. Zorg ervoor dat ook anderen dit weten.
- > Bespreek welke activiteiten wel of niet in de lokalen kunnen plaatsvinden.
- > Maak afspraken over de staat waarin het lokaal zich bij aanvang en na afloop moet bevinden.
- > Bespreek het project met de veiligheidscoördinator.
- > Kijk na of de geplande activiteiten gedekt worden door de verzekeringspolis

LIEVER BUITEN DE SCHOOL?

- Met het project kan je eventueel ook terecht in:
  - gemeenschapscentrum of cultureel centrum
  - bibliotheek
  - Initiatief Buitenschoolse Opvang (IBO)
  - academie
  - kunstinstelling of museum
  - sportzaal
  - repetitieruimte van een gezelschap
  - lokaal van een vereniging
  - park of plein
  - parochiaal centrum
- Bekijk welke afstand de leerlingen moeten afleggen en hoelang die verplaatsing duurt. Beslis hoe de leerlingen zich verplaatsen: te voet, met de schoolbus of het openbaar vervoer.
- Maak de nodige afspraken over verzekeringen bij externe uitstappen.
- Bekijk hoe het nodige materiaal ter plaatse geraakt en of er eventueel opslagruimte beschikbaar is.
- Zorg voor voldoende verbinding met de school als je buitenshuis werkt.

De wandeling van de school naar het gemeenschapscentrum was te lang. Onderweg waren er voor de leerlingen te veel prikkels die aanleiding gaven tot gekibbel en ruzie. We verloren niet alleen tijd, maar ook de concentratie van de leerlingen.

Kunstenaar

TIPS

Geef duidelijk aan wat voor jou de minimumvereisten zijn wat betreft lokalen om te kunnen werken. Maar schets ook jouw ideale werksituatie, wie weet is er meer mogelijk!

Een verslag op de website of schoolblog, foto's in de leraarskamer of in de schoolkrant, sfeerbeelden op de personeelsvergadering, een interventie op de speelplaats, open ateliermomenten voor leerkrachten en leerlingen,... zorgen dat een project buiten de school toch leeft in de school!

“Buiten de vertrouwde omgeving treden creëert een andere dimensie. Werken binnen de schoolmuren biedt een zekere comfort: er bestaat een kader, er gelden regels. De Next Generation-trajecten van Bozar die in de publieke ruimte plaatsvinden, zullen dus een andere sensibilisering en aanpak vragen. Next generation is een groot partnerproject dat jongeren wil uitnodigen om na te denken over het Europa-verhaal. De jongeren worden bereikt via kunsteducatieve en sociaal-artistieke organisaties, in de vrije tijd, maar vooral ook in de schoolse context.”

Tine Van Goethem, BOZAR

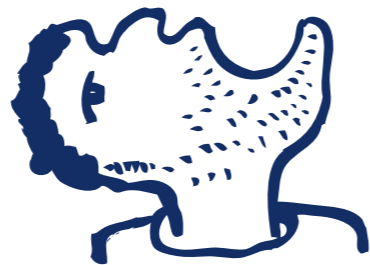

3.3. WAT HEBBEN WE ALLEMAAL NODIG?

Net als voor de nodige ruimte kan je vooraf met de kunstenaars bekijken welk materiaal er nodig is. Dat gaat van schaar en papier over multimedia (geluidsinstallatie, foto-toestellen, videocamera's, computers,...) tot kledij voor de leerlingen. Losse kledij om te dansen of die vuil mag worden om buiten te werken,...

Projectmatig werken is niet hetzelfde als grenzeloos werken. Duidelijke afspraken scheppen net de nodige rust om in een open sfeer te kunnen werken. Leg daarom vooraf samen vast wat mag en niet mag tijdens het project en verduidelijk dit naar de leerlingen.

Leerkracht Lager Onderwijs

Wil je technisch materiaal uitleenen voor een artistiek project, neem dan contact op met het uitleenloket van de VGC of de uitleendienst van je gemeente. Ook via www.zinnema.be kan je technisch materiaal uitleenen.

WELK MATERIAAL?

Overloop samen ...

- > wat de school ter beschikking kan stellen.
- > wat de kunstenaars, leerkracht en leerlingen kunnen meebrengen.
- > wat kan worden aangekocht of uitgeleend.
- > waar het materiaal wordt bewaard en wie er toegang tot heeft.
- > wat er met het materiaal gebeurt op het einde van het project.

Kijk de verzekering na, zeker voor gehuurd materiaal of professioneel materiaal van de kunstenaars.

Als danseres heb ik een degelijke muziekinstallatie nodig en ook een vloer die geschikt is voor dans.

Kunstenaar

Je verliest veel tijd als je elke sessie alles moet opbouwen en weer afbreken. Er was ook materiaal dat ik elke week mee naar huis moest nemen omdat ik het op de school niet kon laten staan.

Kunstenaar

De kunstenaars lachen met ons, vertellen grapjes, laten ons zelf kiezen, we mogen vaak iets doen met onze eigen fantasie. En soms als ze zeggen dat we moeten stoppen dan hebben ze ook gelijk. Want wij overdrijven soms met lawaai maken, we moeten weten wanneer we moeten stoppen.

Leerling, Lager Onderwijs

Wat wij proberen is niet te werken met discipline of trucs die tot orde en rust leiden, maar door hen dingen te laten doen waardoor ze interesse krijgen in wat ze doen en daardoor een soort rust te vinden.

Kunstenaar

In een rumoerige klas wil een leerkracht instinctief rust brengen. Terwijl een kunstenaar instinctief die chaos wil onderzoeken.

Kunstenaar

TIPS

Welke regels en afspraken vindt de school belangrijk? Overloop niet heel het schoolreglement, maar maak keuzes en bespreek enkel dat wat echt van belang is voor het project.

Anticipeer op mogelijke conflicten met het schoolreglement. Misschien zijn telefoons verboden, maar wil je de leerlingen ermee laten werken?

3.4. DE REGELS RESPECTEREN

Elke school heeft natuurlijk zijn schoolreglement en elke leerkracht en kunstenaar heeft haar of zijn manier om met orde in de klas om te gaan. Een artistiek project doorbreekt vaak de vastgelegde regels. Op voorhand hierover afspraken maken, kan alvast problemen voorkomen. Net zoals wederzijds respect en een flexibele houding.

AFSPRAKEN OVER REGELS

Bespreek hoe wordt omgegaan met de regels die belangrijk zijn...

- voor de school
- voor de leerkracht
- voor de leerlingen
- voor de kunstenaar

Bepaal samen wie welke rol heeft in het klasmanagement tijdens het project.

3.5. ZET HET OP PAPIER!

Giet de gemaakte afspraken inzake planning, ruimtes en materiaal in een overeenkomst tussen de kunstenaars en de school. Maak een **draaiboek** waarin alle praktische informatie over tijdschema's, lokalen en materialen snel terug te vinden zijn. Handig om collega's, bijkomende partners of andere betrokkenen vlug en volledig in te lichten. Neem in dit document ook een **contactlijst** op met alle betrokkenen: kunstenaars, leerkrachten, directie, secretariaat, (culturele) partners, intermediaire organisatie,... Geef duidelijk aan wie waarvoor verantwoordelijk is. Vragen komen zo tijdens het project gemakkelijker bij de juiste persoon terecht.

Voor ons project muZette/muZeven werkten we samen met twee dirigenten en een regisseur die het project documenteerde met een video. Met elk van hen werd een contract afgesloten met daarin een gedetailleerde taakomschrijving, de overeengekomen betaling en een strakke planning. In dit contract werden een aantal belangrijke data vastgelegd: voorbereidende vergaderingen, tussentijdse evaluaties, deadlines voor teksten, scenario's, grafisch materiaal, het aantal workshops, de draaidagen en de toonmomenten.

Medewerker,
KMKG-MRAH

ARTISTIEK SCHOLEN-PROJECT IN DE KIJKER: KUNSTENFESTIVAL-DESARTS EN VIER WINDEN BASISCHOOL

KORTE BESCHRIJVING

Kunstenfestivaldesarts (KFDA) heeft een geschiedenis met Vier Winden basisschool. De samenwerking startte in 2011 met de *'Children's Choice Awards'*, waar een groep 8- tot 12-jarigen naar de voorstellingen van het festival ging kijken en werd ondergedompeld in een programma dat *an sich* niet voor hen bedacht was. Tijdens een slotceremonie konden ze prijzen uitreiken volgens criteria die zij zelf bepaalden. Bij een volgende samenwerking in 2012 konden de leerlingen, veilig aan de zijlijn theatermaakster Inne Goris aan

het werk zien tijdens het maakproces van de voorstelling *'Hoog Gras'*. Voor de voorstelling *'Ergens Hier'* stapten de leerlingen in 2013 zelf de scène op. Bedoeling was om eenzelfde groep leerlingen de kans te bieden om het proces van artistieke creatie voor en achter de schermen te ontdekken. Zoiets gaat natuurlijk niet zonder slag of stoot. Zo was het merendeel van de kinderen van de Vier Windenbasisschool niet gewend om hun eigen creativiteit aan te spreken. De kinderen bleven vrij oppervlakkig geëngageerd, en ze bleven vooral de spelletjes het leukst vinden. Om uit die impasse te geraken, is

Inne Goris op een bepaald moment één-op-één-trajecten gaan organiseren, waarbij elk kind (dertien in totaal) op bezoek ging bij een kunstenaar die hem of haar fascineerde. Zo werd Zora, die graag danst en beweegt, in contact gebracht met danseres Samantha van Wissen na de voorstelling *'Drumming'* van het dansgezelschap Rosas in de Singel. Beiden hebben dan samen een ganse namiddag geïmproviseerd. Een reden voor het welslagen van het laatste project is het co-auteursschap: het feit dat alle ideeën, alle vondsten, de uitwerking ervan, gebeurde door Inne én de kinderen. Het werd een gedeeld

verhaal voor maker en kinderen. Naast het proces is ook het product echt belangrijk, waarvoor middelen nodig zijn. Een eindvoorstelling zorgt ervoor dat het proces niet vrijblijvend is en de aandacht wordt vast gehouden. Tijdens het schooljaar 2013-2014 werden ateliers georganiseerd door De Veerman. De leerkrachten leerden hoe ze een artistieke impuls (een voorstelling, tentoonstelling, ...) konden omzetten in een creatief atelier in de klas. En tijdens de editie van 2015 was er opnieuw ruimte voor een artistieke voorstelling waarbij leerlingen, leerkrachten, ouders en buurtbewoners een beslissende rol speelden. Er

namen twee meisjes van de school zelf deel alsook buurtbewoners en vrouwen verbonden aan verenigingen in Molenbeek. Ouders en leerkrachten hebben een grote rol gespeeld in de organisatie van het evenement in de school – dat voornamelijk werd uitgevoerd door de leerlingen zélf. De organisatie van het evenement in de school werd geleid door de leerlingen: zij zorgden voor de begroeting bij de ingang, verkochten kaartjes en deelden programmaboekjes uit – kortom ze leerden hoe een professioneel evenement in de praktijk wordt georganiseerd. Verschillende klassen woonden de voorstelling bij en werkten aan het stuk in

De leerlingen zochten naar een andere blik op hun eigen buurt en namen hun traject van en naar school onder de loep: hun verhalen, indrukken en ontdekkingen vormden het vertrekpunt. **'Ergens Hier'** is een voorstelling tussen droom en werkelijkheid, geschreven en geregisseerd door jonge mensen voor een publiek van alle leeftijden!

hun klas en tijdens de omkaderende ateliers, georganiseerd in samenwerking met De Veerman. De rijke en soms bewogen geschiedenis van deze samenwerking wordt beschreven in een reeks interviews afgenomen in de loop van het creatieproces en ook na afloop van het project. Deze zijn na te lezen op www.lasso.be.

SAMENWERKENDE PARTNERS

Kunstenfestivaldesarts

Het Kunstenfestivaldesarts vindt jaarlijks plaats in mei. Het speelt zich af gedurende drie weken in een twintigtal Brusselse theaters en kunstencentra die hun deuren voor het festival openen, en op tal van andere plaatsen in de stad. Daarnaast organiseren ze ook een reeks ontmoetingen en workshops waarmee ze hun artistiek project doen doordringen tot in het hart van de stad en haar inwoners.

VIER WINDEN BASISCHOOL

Vier Winden Basisschool is een erg actieve school die gemakkelijk de samenwerking met partners aangaat. De keuze om een project met KFDA op te starten, kadert in de visie van de school. De school wil graag met buurtpartners samenwerken en ervoor zorgen dat kinderen een open kijk krijgen op Brussel, de wereld en op alle dingen.

DE VEERMAN

De Veerman wil creativiteit, kunstbeleving, kennis en inzicht in de kunsten stimuleren en dit in relatie tot de ons omringende wereld. Kunst, cultuur en educatie staan immers steeds in verbinding met andere maatschappelijke componenten. De Veerman werd opgericht in 2000 met als doel kunsteducatieve projecten te ontwikkelen, uit te voeren en te verspreiden. De Veerman was partner in het project in de edities 2014, 2015, 2016.

INNE GORIS

Kunstenaar Inne Goris was partner in het project in de edities 2012, 2013.

TIMING

2011 – 2016

MEER INFO

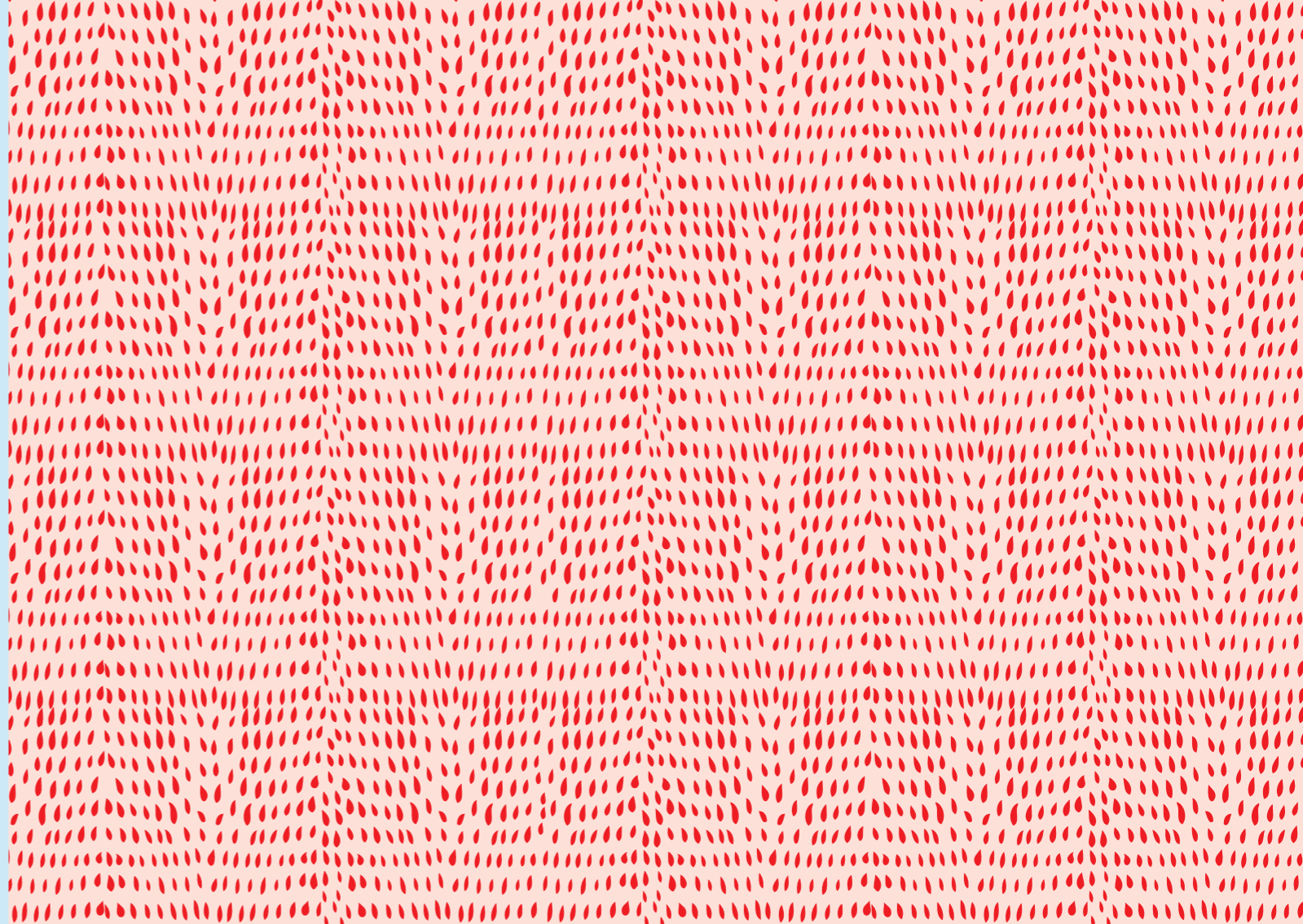
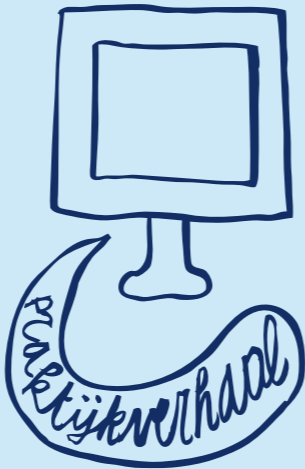
www.kfda.be

www.vierwindenschool.be

www.deveerman.be

Uitgebreid praktijkverhaal op

www.lasso.be

DRAAGVLAK EN ZICHT- BAARHEID CREËEREN

OVER HOE JE PROJECT ONDER DE AANDACHT TE BRENGEN

4. DRAAGVLAK EN ZICHTBAARHEID CREËREN

De doelstellingen zijn helder en de werkmomenten krijgen concreet vorm. Het project kan van start gaan! Vergeet niet om rekening te houden met anderen die jullie pad kruisen tijdens het project: directie, collega's, graadcoördinatoren, GOK-medewerkers, ouders, culturele partners, buurtbewoners, andere leerlingen,... Het is belangrijk dat ook zij betrokken worden bij het project en het mee uitdragen.

4.1. DE COMMUNICATIESTRATEGIE

Werk een *communicatiestrategie* uit voor de start van jullie project. Tijdens het project is er nog maar weinig tijd om daar werk van te maken. Denk na over de manier waarop jullie voor, tijdens en na het project communiceren met alle actoren over praktische afspraken enerzijds en gemaakte keuzes en geboekte successen anderzijds. Met deze communicatie bepalen jullie ook in sterke mate de perceptie van externen op het project.

COMMUNICATIE

Bekijk over welke **communicatiekanalen** de school beschikt en waarvoor je die kan inzetten.

- Website, Facebook, Twitter, blogs,...
- Schoolkrant, nieuwsbrieven
- Informatieve brieven voor de ouders
- Persoonlijke contacten
- Infomomenten tijdens personeelsvergaderingen, klassenraden,...
- Communicatiekanalen van partnerorganisaties, koepels,...

Stel een **communicatiemap** samen waarin alle beschikbare informatie wordt gebundeld.

- Een korte voorstellingstekst over het project.
- Achtergrondinformatie over de doelstellingen, doelgroep, concrete verloop van het project, eventuele subsidieverstrekkers.
- Het logo en korte omschrijving van elke betrokken partij.
- Een biografie van de kunstenaars, aangevuld met beeldmateriaal van hun artistiek werk.
- Contactgegevens van de verantwoordelijke(n).
- Beeldmateriaal, getuigenissen en ervaringen die tijdens het project worden verzameld.
- Praktische informatie over toonmomenten of werkmomenten toegankelijk voor publiek.

Maak gebruik van de prikboarden op school – in de leraarskamer of de schoolgangen – om kort op de bal te spelen. Deel er foto's en succesverhalen of gebruik het als centrale plaats om praktische afspraken te communiceren.

Projectbegeleider, Lasso

Als je buitenstaanders niet betreft, is het voor hen moeilijk om het project te waarderen. Je kan je in dat geval aan kritische vragen verwachten.

Leerkracht, Lager Onderwijs

Hadden we intern beter gecommuniceerd, dan had het project ook voor andere leerkrachten meer kunnen betekenen. Zij vonden het jammer dat ze niet werden betrokken. Ze vonden de sfeer aanstekelijk.

Leerkracht, Secundair Onderwijs BSO

TIPS

Een blog geeft de leerlingen de kans om zelf het project in de kijker te zetten. Bekijk wie de blog met de leerlingen opvolgt. Dat kan bijvoorbeeld kaderen binnen de lessen Nederlands of ICT.

Beelden zeggen vaak meer dan woorden. Laat de leerlingen tijdens de werkmomenten foto's nemen van hun werk of doe dat zelf. Ben je van plan om foto's en filmpjes te gebruiken in je communicatie? Zorg dan dat je vooraf de toestemming van de ouders hebt.

DE SCHOOL BETREKKEN

- > Organiseer één of meerdere workshops voor het lerarenteam.
- > Plan een interventie tijdens een personeelsvergadering.
- > Bekijk met de directie of er ruimte is op de jaarlijkse studiedag of het teambuilingsmoment.
- > Zorg voor open ateliermomenten tijdens de speeltijden of middagpauze.
- > Werk rond korte interventies als afsluiter van de werkmomenten.
- > Plan een verrassingsact op de speelplaats.

4.2. ZORG VOOR HET INTERN DRAAGVLAK

Door niet alleen praktisch, maar ook inhoudelijk over het project te communiceren, creëren jullie kansen voor anderen om zich te laten inspireren door het project. Zorg dat het project leeft in de school door het regelmatig onder de aandacht te brengen van de directie, leerkrachten en leerlingen die er niet rechtstreeks bij betrokken zijn. Door bijvoorbeeld een workshop te geven of bruggen te slaan tussen het project en andere activiteiten of lessen.

4.3. OUDERBETROKKENHEID

Samenwerking en communicatie tussen school en ouders is erg cruciaal. Een artistiek project op school kan een uitgelezen kans zijn om ouders meer dan anders te betrekken bij het leven op school. Bepaal samen welke rol je wenselijk en haalbaar acht voor ouders. Met andere woorden: wat wil je bereiken, en waarvoor ga je hen aanspreken? Ben je bereid deze overwegingen te maken, dan heeft dat uiteraard een impact op je concrete planning. Dat betekent namelijk dat je in je communicatie expliciet aandacht moet schenken aan de ouders, of dat je in het organiseren van werk-, toon- en evaluatiemomenten een rol voor de ouders ziet.

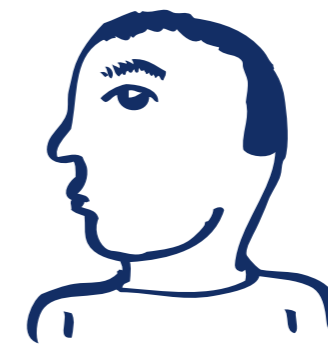
Bij de start van het project voelde ik veel argwaan bij mijn collega's. Ze vroegen zich af waarmee we bezig waren. De workshop zorgde voor een keerpunt. Vanaf dan begrepen collega's waar het project om ging en hoe het verliep.

Leerkracht, Secundair Onderwijs ASO

Onze leerkrachten zijn geïnteresseerd om meer creatief met de leerlingen te werken, maar we beseffen dat we op dat vlak weinig expertise in huis hebben. De workshop die de kunstenaars gaven was tof en dynamisch, eigenlijk een soort teambuilding.

Directeur, Lager Onderwijs

TIPS

Spreek de activiteiten waarbij je de school wilt betrekken over de hele periode van jullie project. Zo blijf je verrassen.

Nodig andere leerkrachten uit om hun lessen te koppelen aan het project. Zo kunnen de leerlingen tijdens de ICT-lessen misschien een fotoverslag maken.

Plannen jullie een publiek toonmoment? Nodig ook buurtorganisaties, collega's van naburige scholen of de scholengemeenschap en ouders uit op deze activiteiten. Ook hun betrokkenheid telt.

Nodig ouders uit om regelmatig te komen kijken naar een klasmoment en pas op het einde voor een echt toonmoment. Zo zijn ze meer betrokken bij het hele proces en zien ze ook de evolutie bij hun kinderen.

De ouders kunnen kennismaken met de werkvormen en de kunstenaars door hen een workshop te laten volgen. Zo betrek je hen bij heel het project.

Een workshop is een belangrijke activiteit, net omdat de leerkrachten op dat moment zelf beleven waarmee we bezig zijn. De leerkrachten die de workshop volgden, waren nieuwsgierig naar het verdere verloop van het project. Zo kwamen ze eens een werkmoment mee volgen.

Kunstenaar

Doordat we op locatie werkten, leefde het project niet op school en waren weinig mensen betrokken. Leerlingen en leerkrachten vroegen zich af waar wij altijd naartoe gingen en wat we daar deden. We hebben dan enkele klassen en leerkrachten uitgenodigd om een kijkje te komen nemen. In de slotweek van het project organiseerden we een aantal toonmomenten. We merkten dat dat nodig was.

Leerkracht,
Secundair Onderwijs BUSO

Wij zijn vragende partij dat de school, iedereen die er werkt, zo veel mogelijk betrokken is bij de artistieke projecten. Soms zitten we op voorhand samen met de directies, er zijn de lesmappen, ... We overleggen ook vooraf met de leerkrachten, we vragen ze de sessies mee te helpen voorbereiden, mee toezicht te houden, mee te gaan in het verhaal, ... Er hoeft niet per se een charter te zijn met de school, maar verlangen toch een zekere ondersteuning van de school.

Medewerker,
Jeugd en Muziek Brussel

Goodwill creëren bij de ouders is belangrijk voor zulke projecten. Ook voor het kind is het van groot belang om de appreciatie van de ouders te voelen. Verder helpt het betrekken van de ouders ook om de kinderen beter te begrijpen.

Directielid,
Lager Onderwijs

Naar zo'n voorstelling komen zo goed als alle ouders kijken. En dat hele creatieproces wakkerde de interesse van de ouders aan voor andere zaken die we met de school doen.

Directielid,
Lager Onderwijs

In onze wijk leeft er eigenlijk veel argwaan tegenover 'de kunsten'. Zich tonen wordt bijvoorbeeld negatief gepercipieerd. Het gaat soms zelfs om minachting en het idee hebben dat kunst een waste of time is. Met zo'n project kan je veel impact hebben, wanneer je een open klasmoment organiseert.

Leerkracht,
Lager Onderwijs

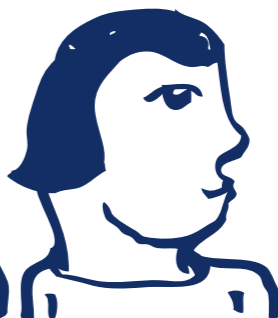
We merkten dat ook de ouders enthousiast reageerden op de verhalen die de kinderen thuis over het project vertelden, en zo waren er zelfs ouders die zin hadden om mee te doen met de workshops.

Leerkracht
Secundair Onderwijs
ASO

De ouderbetrokkenheid kon beter. Alleen op het einde werden de ouders uitgenodigd, maar eigenlijk gebeurden de mooiste dingen tijdens het proces, en niet tijdens het toonmoment. Zo hadden ze tussendoor kunnen aanvoelen wat de kinderen meemaakten.

Leerkracht, Lager Onderwijs

Zowel voor het toonmoment als voor de video-opnames, was de betrokkenheid van de ouders essentieel. Dit contact verliep via de leerkrachten en hun rol was niet te onderschatten: een brief aan de ouders, een uitnodiging én een figurantenovereenkomst (toestemming voor het gebruik van video- geluid- en fotomateriaal) moesten zij bezorgen. Zij waren het ook die de anderstaligheid van de ouders, vragen en eventuele bezwaren opvingen. Ook hierin willen wij bij volgende projecten meer steun kunnen bieden.

Medewerker, KMKG-MRAH

ARTISTIEK SCHOLEN-PROJECT IN DE KIJKER: BRUSSEL AAN ZEE

KORTE BESCHRIJVING

Tijdens het schooljaar van 2013-2014 legde de Batterie de artistieke verbinding tussen twee klassen uit twee steden, Brussel en Oostende. 'Brussel aan zee' werd een intensief en experimenteel artistiek parcours met als basis de samenwerking van Vlaamse en Brusselse kinderen.

Het doel van dit project was om twee groepen twaalfjarigen die in een totaal andere stad en buurt wonen met elkaar te verbinden. Twee keer ging het om kinderen die opgroeiden in een uitgesproken kwetsbare omgeving: de hospitaalwijk in Oostende en de wijk achter het Noordstation in Schaarbeek.

Het uitgangspunt van de samenwerking was de verkenning en de voorstelling van de eigen buurt aan de hand van zelfgekozen betekenisvolle plaatsen. Rondom die plaatsen legden de leerlingen een archief aan waarmee ze de leerlingen van de andere stad rondleidden en dat vervolgens de basis vormde voor een intensieve week van grafische ateliers waarin ze experimenteerden met etsen, lino, zeefdruk, monotype en typografie. Het resultaat van de samenwerking en uitwisseling was een expositie, een mooi vormgegeven boek met bijbehorend stadsplan en een folder met didactische suggesties voor leerkrachten. Dit project wordt nog steeds her-

haald, nu onder de naam 'Kade Ketten en Zee Zotten'. Zo was er een nieuwe uitwisseling tussen een Brusselse school en een school uit Zeebrugge om de leerlingen van de twee scholen een genuanceerde blik op de andere stad te bieden. De fysieke beleving en ontdekking van de onbekende stad resulteerde in een artistiek proces waarbij beide groepen samen de film '70 mijl in vogelvlucht' maakten.

SAMENWERKENDE PARTNERS

De Batterie is een relatief jonge kunsteducatieve organisatie die sinds een drietal jaar via langdurige en intensieve trajecten

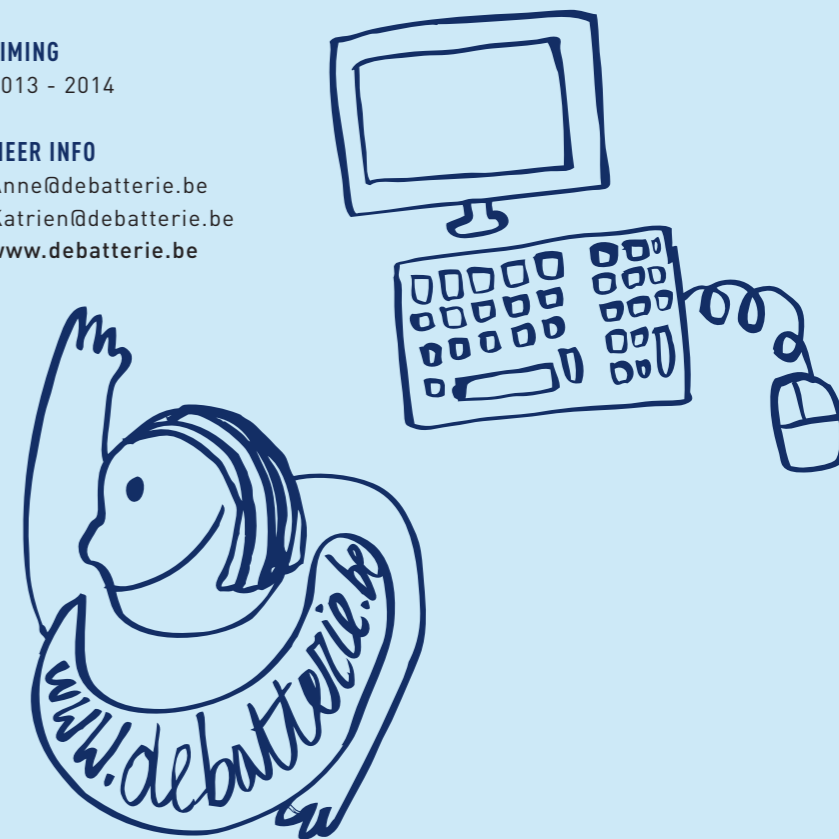
kinderen en jongeren warm wil maken voor kunst en hen in verbinding wil brengen met elkaar. Het accent ligt op kunstbeleving en de confrontatie met de meest diverse kunstbewegingen en culturen. De artistieke creaties worden door kinderen, jongeren en professionele kunstenaars samen gerealiseerd. Verbinden is een sleutelbegrip in de werking van de Batterie. Want in de artistieke trajecten wordt ernaar gestreefd om jonge mensen en kunstenaars aan elkaar te koppelen maar ook om steden of sectoren met elkaar te verbinden. Bij dit alles is er specifiek aandacht voor kwetsbare personen. De Batterie ging een samenwerking aan met basisscholen uit verschillende steden waaronder de Leidstarschool in Brussel en de Vrije Basisschool Roezemoes in Zeebrugge.

TIMING

2013 - 2014

MEER INFO

Anne@debatterie.be
Katrien@debatterie.be
www.debatterie.be

EEN LAATSTE REEKSTIPS OVER DE BETAALBAARHEID

Een artistiek project opzetten op school kost geld. De kunstenaar heeft recht op een eerlijke vergoeding, er is het materiaal dat moet worden bekostigd, bezoeken aan voorstellingen of expo's,... De school en/of de kunst(educatieve) organisatie kunnen middelen ter beschikking stellen voor het project.

Toch blijft elk duwtje in de rug meer dan welkom. Hieronder volgen alvast een aantal suggesties om een stapje dichterbij de realisatie van je project. Deze lijst is zeker niet exhaustief, maar geeft je toch al een idee waar je kan gaan aan kloppen. Neem zeker ook een kijkje op www.lasso.be, luik Onderwijs & Cultuur, Wegwijzer betaalbaarheid.

VGC I SUBSIDIES VOOR EDUCATIEVE ACTIVITEITEN VAN BRUSSELSE SCHOLEN

De VGC kent, onder bepaalde voorwaarden, subsidies toe aan Brusselse Nederlandstalige scholen die, ter aanvulling van hun reguliere onderwijsopdracht, kunsteducatieve activiteiten organiseren. Meer info op www.vgc.be/onderwijs/subsidies en www.onderwijscentrumbrussel.be.

VLAAMSE OVERHEID I DYNAMO3

Dynamo3 ondersteunt creatieve projecten van scholen, door het delen van praktijkvoorbeelden, subsidies te verlenen (maximum 1500 EUR voor een project) en gratis vervoer met De Lijn naar culturele bestemmingen mogelijk te maken. Alle info over dynamo3 is geïntegreerd binnen het webplatform www.cultuurkuur.be.

PROJECTLOKET

Projectloket is een digitaal platform waar een zo ruim mogelijk subsidie-aanbod wordt ontsloten ter ondersteuning van schoolpro-

jecten in Vlaanderen en Brussel. De ondersteuningsvormen kunnen zowel logistiek als financieel zijn: naast een uitgebreide lijst van projectsubsidies, gratis en bijna gratis materiaal of diensten worden er ook een aantal interessante tips meegegeven. Meer info op www.projectloket.be.

VGC I PASPARTOE

Samenwerken met een kunstenaar betekent zijn of haar werk ontdekken. Loopt er parallel met het artistiek scholenproject een tentoonstelling, of speelt de kunstenaar mee in een voorstelling waarnaar je kan gaan kijken, dan kan je een beroep doen op de Paspartoe. Meer info op www.vgc.be/ondersteuning/onderwijsinstellingen-en-paspartoe.

VLAAMS BRUSSELFONDS

Check www.brussel.vlaanderen.be voor meer info over het Vlaams Brusselfonds. Tal van Brusselse organisaties met een kunsteducatieve opdracht worden voor hun experimentele projecten door het Brusselfonds gesubsidieerd.

CJSM.BE

Op de webstek Cultuur, Jeugd, Sport & Media van de Vlaamse Overheid kun je je eveneens informeren over financiering en subsidies, telkens gelinkt aan een thema. Surf naar www.cjasm.be.

GROWFUNDING

Growfunding/BXL is een instrument om een financieel én sociaal draagvlak uit te bouwen voor kleine en minder kleine stadsprojecten. Mensen en organisaties, ook scholen, met een (zot) plan kunnen rekenen op ondersteuning. Het systeem van attenties en donaties brengt projecthouders en donateurs samen rond een concreet project in hun stad. Meer info op www.growfunding.be.

SUBSIDIES VOOR AUTEURSLEZINGEN

Het Vlaams Fonds voor de Letteren wil ontmoetingen tussen auteurs en lezers aanmoedigen. Een goede lezing verlaagt de drempel om een boek te beginnen lezen. Ze wekt nieuwsgierigheid en leeshonger. Past het in je project om een lezing te organiseren, doe dan een beroep op het Vlaams Fonds voor de Letteren. Meer info op www.fondsvoor-deletteren.be.

OVER LASSO

Lasso is het **Brussels netwerk voor cultuurparticipatie en kunsteducatie**. Als sectoroverschrijdend netwerk slaat Lasso de brug tussen de cultuursector en het onderwijs, jeugdwerk en welzijnswerk in Brussel.

Steeds meer scholen vinden de weg naar de lokale cultuurpartners en weten er een stevige en duurzame samenwerking mee op te zetten. Toch merken we dat het potentieel van de Brusselse culturele sector niet ten volle benut wordt door onderwijsinstellingen en dat de Brusselse culturele sector streeft naar meer afstemming met onderwijsinstellingen.

Lasso stimuleert het **overleg, de samenwerking en de expertise-uitwisseling tussen de cultuursector en het onderwijs** op verschillende manieren. Via www.lasso.be krijg je een schat aan informatie over samenwerking rond cultuurparticipatie en kunsteducatie in een grootstedelijke context. De online contactdatabank brengt bovendien alle potentiële partners rond dit thema in kaart. Daarnaast geeft Lasso advies op maat van scholen, kunstenaars en culturele organisaties en organiseert het diverse netwerkactiviteiten. Lasso coördineert ook verschillende projecten en trajecten waarbij kunstinstellingen, kun-

stenaars en onderwijsinstellingen samenwerken. Daarbij gaat er veel aandacht naar het documenteren van deze samenwerking zodat de opgedane ervaring en expertise gedeeld kan worden met een brede groep van geïnteresseerden. Dit via online artikels, publicaties zoals deze, studiedagen en vormingen.

Meer informatie via www.lasso.be
Vragen of meer info?
contacteer ons!
T. 02 523 15 90 & 02 513 29 85

COLOFON

Deze publicatie is een uitgave van Lasso, het Brussels netwerk voor cultuurparticipatie en kunsteducatie. Februari 2016

Lasso
Saintelettesquare 19,
1000 Brussel
T. 02 513 15 90, 02 513 29 85
info@lasso.be
www.lasso.be

De citaten van de kunsteducatieve organisaties / cultuurspelers met kunsteducatieve werking zijn: BOZAR (Tine Van Goethem), De Munt (Linda Lovrovic), Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (Karen Vanhercke), Jeugd & Muziek Brussel (Stan Bundervoet).

Auteurs

Jolien Gadeyne, Charlotte Michils, Anja Van Roy, Frederika Van Wing
Redactiecomité

Anja Van Roy, Charlotte Michils, Marijke Van Hassel, Frederika Van Wing, Ine Vos

Eindredactie

Charlotte Michils, Margot Styfhals, Marijke Van Hassel, Anja Van Roy, Ine Vos

Algemene coördinatie en interviews

Charlotte Michils

Lay-out en illustratiewerk

Emma Thyssen

Druk

Oplage: 1500 exemplaren
Wettelijk depot: D/2015/11.909/2

Verantwoordelijke uitgever: Brussels Kunstenoverleg vzw, Danny Op de Beeck, Sainctelettesquare 19, 1000 Brussel

De organisaties opgenomen in deze publicatie worden ondersteund door de Vlaamse Gemeenschapscommissie en / of de Vlaamse Gemeenschap.

Deze publicatie kwam tot stand dankzij de steun van de Vlaamse minister bevoegd voor Brussel.

Lasso wordt structureel ondersteund door de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Voor bepaalde projecten geniet Lasso ook de steun van de Vlaamse overheid, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Europese Unie.

Kunstenaars en de klas – focus Brussel is een *roadmap* voor al wie zijn schouders wil zetten onder een kunstenaarsproject in of met een klas. Een aantal Brusselse praktijkverhalen en sterkhouders vormen de rode draad. Dankzij een mix van interviews, citaten, overzichten en concrete *tips & tricks* krijg je snel zicht op mogelijke samenwerkingspartners, financiële hulplijnen, succesfactoren en valkuilen en stappen voor concrete actie.

Meer info op
[www.lasso.be!](http://www.lasso.be)

